

PALKATUN HENKILÖKUNNAN TYÖTURVALLISUUDESTA
SOTILAALLISESSA HARJOITUKSESSA

Helsingin
Kauppakorkeakoulun
Kirjasto

4768

Oikeustiede
pro gradu -tutkielma
Klaus H Naumanen
Kevätlukukausi 1990

Oikeus- ja sosiaalitieteiden _____ laitoksen laitos-

neuvoston kokouksessa 13 / 9 1990 hyväksytty

arvosanalla laudatur.

Tarkastajat: prof. Kyläkallio ja vs.ass. Iirola

21.5.1990

PAIKATUN HENKILÖKUNNAN TYÖTURVALLISUUDESTA SOTILAALLISESSA HARJOITUKSESSA

Tutkimuksen tavoitteet

Tavoitteena on selvittää mitkä seikat vaikuttavat paikatu henkilökunnan työturvallisuuteen sotilaallisessa harjoituksessa. Tutkimuksessa käsitellään puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen paikatu henkilökunnan työturvallisuusosoikeudellista asemaa sotilaallisessa harjoituksessa.

Tarkastelun lähtökohta perustuu siihen, että sotilaallisessa harjoituksessa tehtävä työ on rajattu työturvallisuuslain (299/58) soveltamisalan ulkopuolelle. Tutkimuksen keskeisiä aiheita ovat sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyvät ongelmat, henkilöstöryhmien väliset erot, sotilaallisen harjoituksen työturvallisuuteen liittyvät keskeisimmät normit. Lisäksi käsitellään työntekijän oikeutta pidättäytyä vaarallisesta työstä ja työnantajan velvollisuutta huolehtia työturvallisuudesta sotilaallisessa harjoituksessa.

Johtopäätökset

Rajanveto tavanomaisen sotilastyön ja sotilaallisen harjoituksen välillä on ongelmallista, koska sotilaallisen harjoituksen käsitteen sisältöä ei ole täsmällisesti määritelty. Ongelman ulottuvuuteen vaikuttaa myös tarkastelunäkökulma: tutkitaanko tilannetta yksittäisen työntekijän, vai koko asianomaisen yhteisön kannalta.

Sotilaallisen kurinalaisuuden ja käskyvaltasuhteiden takia työntekijän pidättäytymisoikeutta voidaan pitää heikkona. Tämän seurauksena työnantajan huolellisuusvelvollisuus on katsottava laajaksi.

Työnantaja pyrkii täyttämään huolenpitovelvollisuutensa antamalla tarpeelliseksi katsomiaan erityisiä sisäisiä varomääräyksiä sotilaallisen harjoituksen työturvallisuuden järjestämiseksi.

Sotilaallisessa harjoituksessa etusijalla on toiminta, jota tuetaan tehokkaalla työturvallisuudella.

Avainsanat työoikeus, työturvallisuus, sotilas, virkamies

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖLUETTELO	3
KUVIOIDEN JA TAULUKOIDEN LUETTELO	5
LYHENTEIDEN LUETTELO	6
1. JOHDANTO	7
1.1 Työturvallisuus ja sotilaallinen harjoitus	7
1.2 Tutkielman tavoitteet	9
1.3 Aiheen määrittely ja raja	10
1.4 Tutkielman rakenne	12
2. SOTILAALLINEN HARJOITUS TYÖTURVALLISUUSÄÄNNÖKSISSÄ	13
2.1 Vuoden 1987 lakiuudistusta edeltävä aika	13
2.2 Työturvallisuuslain uudistus vuonna 1987	15
2.3 Työturvallisuuslain soveltamista koskevan asetuksen muutos	19
2.4 Vertailua Ruotsin työturvallisuuslainsäädäntöön	20
3. SOTILAALLINEN HARJOITUS KÄSITTEENÄ	23
3.1 Yhteiskunnallinen tausta	23
3.2 Sotilaallisen harjoituksen tarkoitus	25
3.3 Sotilaallisen harjoituksen vaikutuspiirissä olevat	29
3.4 Eräitä sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyviä ongelmia	33
3.4.1 Määritelmän tulkinta	33
3.4.2 Tarkastelunäkökulma	38
3.5 Vertailua virkaehtosopimukseen	41
4. TYÖTURVALLISUUS SOTILAALLISESSA HARJOITUKSESSA	44
4.1 Muista työturvallisuuteen liittyvistä normeista	44
4.1.1 Yleinen rikoslaki	44
4.1.2 Työsopimuslaki	45
4.1.3 Varomääräykset	48
4.2 Oikeuskäytäntöä	51
4.2.1 Oikeustapausaineistoa	51
4.2.2 Tapausten yksityiskohtaisempi tarkastelu	65

4.2.2.1	Sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkit	65
4.2.2.2	Tapauksiin liittyvät työturvallisuusnormit	73
5.	TYÖNTEKIJÄN OIKEUDESTA PIDÄTTÄYTYÄ VAARALLISESTA TYÖSTÄ	78
5.1	Työnantajan direktio-oikeudesta	78
5.2	Työntekijän pidättäytymisoikeuden taustaa	80
5.3	Vaarallinen työ sotilaallisessa harjoituksessa	82
6.	LOPUKSI	85
6.1	Yhteenvedo	85
6.2	Arvio työntekijän asemasta sotilaallisessa harjoituksessa	86
6.3	Eräitä kehitysajatuksia	87
	LAHTEET	89

LYHENTEET

AMF	= Arbetsmiljöförordningen, SFS 1977:1166
AML	= Arbetsmiljölagen, SFS 1977:1160
HE	= Hallituksen esitys Eduskunnalle
HM	= Suomen Hallitusmuoto, 94/17.7.1919
HO	= Hovioikeus
KKO	= Korkein oikeus
KrhVm	= Varomääräykset kranaatinheitinammunnoissa
OM	= Oikeusministeriö
PE	= Pääesikunta
RL	= Rikoslaki, 19.12.1889
RO	= Raastuvan oikeus
SKL	= Sotilaskurinpitolaiki, 331/25.3.1983
SOU	= Statens offentliga utredningar (Ruots.)
SoVM	= Eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietintö
STM	= Sosiaali- ja terveysministeriö
TSL	= Työsopimuslaki, 320/30.4.1970
TTL	= Työterveyslaitos
TTurva	= Asetus työturvallisuuslain ja työterveyshuoltolain soveltamisesta työturvallisuuslain 2 §:ssä tarkoitettuun työhön, 475/27.5.1988
TTurvL	= Työturvallisuuslaki, 299/28.6.1958
TYN	= Työneuvosto
VahKorvL	= Vahingonkorvauslaki, 412/31.5.1974
VES	= Virkaehtosopimus
VTurva	= (Vanha) asetus työturvallisuuslain soveltamisesta lain 2 §:ssä tarkoitettuun työhön, 45/30.1.1959
VVEhtoL	= Valtion virkaehtosopimuslaki, 664/6.11.1970
Vvirkaehtosopa	= Valtion virkaehtosopimusasetus, 1203/23.12.1987
VVirkamA	= Valtion virkamiesasetus, 723/21.8.1987
VVirkamL	= Valtion virkamieslaki, 755/24.10.1986

JOHDANTO

1 Työturvallisuus ja sotilaallinen harjoitus

Työnantajan ja työntekijän väliseen työsuhteeseen kohdistuvaa lainsäädäntöä kutsutaan työoikeudeksi. Työoikeuteen kuuluva työsuojelulainsäädäntö sisältää⁽¹⁾ säännöksiä työntekijän suojelemiseksi vaaroilta, jotka työsuhteessa uhkaavat hänen henkeään, terveyttään, työkykyään tai kehitystään. Työsuojelua koskeva lainsäädäntö on jaettavissa osa-alueisiin: työturvallisuus, työaikasuojelu ja erityisryhmien suojelu⁽²⁾. Nykyisin työsuojelun käsitteeseen katsotaan⁽³⁾ kuuluviksi myös henkinen ja ennakoiva työsuojelu.

Suomessa työsuojelua koskevalla lainsäädännöllä on jo satavuotinen perinne. Tämän alan vanhin yhä voimassa oleva säännös on vuodelta 1889 (Asetus teollisuusammateissa olevain työntekijäin suojelemisesta 18/15.4.1889). Asetuksen nimestä voidaan päätellä, että lainsäätäjän pyrkimyksenä on jo tuolloin ollut yleisen työoikeudellisen periaatteen⁽⁴⁾ toteuttaminen, työsuhteen heikomman osapuolen eli työntekijän suojeleminen.

Elinkeinoelämän muuttuminen 1900-luvun alkupuolella johti muun muassa seuraavien merkittävien työsuojelusäännösten antamiseen: laki kahdeksan tunnin työajasta (103/27.11.1917), ammattientarkastuslaki (27/4.3.1927) ja yleinen työturvallisuuslaki (104/28.3.1930).

¹⁾ Sipilä, s. 22

²⁾ TTL:n julkaisu 1987, s. 11

³⁾ HE n:o 81/1985, s. 3, Kairinen 1988, s. 147 ja Hoskola, s. 81

⁴⁾ Bruun, s. 23 - 24 ja 41, Sarkko 1980, s. 7 - 8 ja 291, ja Kairinen 1988, s. 18 ja 96

Toisen maailmansodan jälkeinen voimakas teollinen kehitys aiheutti suuria muutoksia työoloissa, mikä puolestaan merkitsi myös työsuojelun luonteen muuttumista. Lainsäädäntöä kehitettiin vastaamaan paremmin muuttuneita työoloja säätämällä muun muassa uusi työturvallisuuslaki (TTurvL, 299/28.6.1958).

Lähtökohtana oli teollisuuden silloisten työolojen ja niiden mahdollisen muuttumisen huomioiminen, lain soveltamisalan laajentaminen, työnantajan ja työntekijän yleiset velvollisuudet sekä yhteistoiminta työturvallisuuden edistämisessä⁵. Tämä laki on vieläkin voimassa; tosin siihen tehtiin oleellisia muutoksia lakiuudistuksessa vuonna 1987 (laki 27/16.1.1987).

TTurvL:n soveltamisesta annetulla asetuksella 45/30.1.1959 (VTTurvA) määrättiin, että lakia tuli soveltaa virkasuhteen perusteella tehtävän työn lisäksi myös työhön, jota asevelvollinen puolustusvoimain määräyksestä suoritti. Poikkeuksena tähän, rajattiin kuitenkin kyseisellä asetuksella (1 § 2 mom:ssa) sotilaallinen harjoitus soveltamisalan ulkopuolelle.

Viime vuosikymmenten aikana on suuntauksena ollut TTurvL:n soveltamisalan laajentaminen, niin että kaikki vastikkeellinen työ saataisiin lainsäädännön piiriin⁶. Toisaalta lain soveltamisalaa on laajennettu myös siten, että eräät työsuhdetta muistuttavat tilanteet kuuluvat nykyään sen piiriin (esim. kotityö ja opiskeluun yms. liittyvä harjoittelu, TTurvL 1 §, muutettu 223/2.3.1990). Tässä suhteessa voidaan mielestäni sotilaallisen harjoituksen jättämisestä TTurvL:n soveltamisalan ulkopuolelle pitää

⁵) Hoskola, s. 50

⁶) Km 1954:10, s. 41, Km 1974:123, s. 24 ja Km 1984:65, s. 98 - 99

poikkeuksena työturvallisuuslainsäädännön suojelutarkoituksesta⁷⁾.

Teoriassa soveltamisalan ulkopuolelle jäävien työntekijöiden lukumäärä ei ole vähäinen, kun todetaan, että Suomessa sotilasyhteisöjen palveluksessa on noin 20.000 ansiotyöntekijää, joista siviileiden osuus on noin 45%:a.⁸⁾

Työskentely sotilasyhteisössä on monessa suhteessa erilaista ja omaleimaisempaa⁹⁾ kuin työ muualla valtion hallinnossa tai yksityisellä sektorilla. Sotilaallinen kurinalaisuus ja siihen liittyvät käskyvaltasuhteet¹⁰⁾ sekä toisaalta sotilaallisen voiman käyttöön liittyvä voimakas tekninen kehitys¹¹⁾ asettavat työturvallisuudelle erityisiä vaatimuksia.

Tätä taustaa vasten herää oikeustieteellisen mielenkiinnon kohteeksi kysymys sotilaallisen harjoituksen työturvallisuuden järjestämisestä, koska se jää TTurvL:n soveltamisalan ulkopuolelle.

2 Tutkielman tavoitteet

Kun sotilaallisessa harjoituksessa on kyse ansiotarkoituksessa tehdystä vastikkeellisesta työstä, ainakin niiden asianomaisen sotilasyhteisön työntekijöiden osalta, jotka virka- tai työsuhteen perusteella tekevät työtä sotilaallisessa harjoituksessa, voidaan esittää kysymys: "Millainen on työntekijän työturvallisuusosoikeudellinen asema sotilaallisessa harjoituksessa?".

7) Saloheimo, s. 30 ja Kairinen 1988, s. 149 - 150

8) Puolustusministeriön julkaisu, s. 12

9) Km 1979:65, s. 30 - 31

10) HE n:o 85/1981, s. 3

11) Km 1986:23, s. 7

Tutkielman kysymyksenasettelua voidaan täsmentää osakysymyksillä seuraavasti:

- milloin kysymyksessä on sotilaallisessa harjoituksessa tehtävä työ?
- onko olemassa muita säännöksiä, joita tulee noudattaa TTurvL:n sijaan tai rinnalla?
- voiko työntekijä pidättäytyä työnteosta, jos hän katsoo itselleen tai muille aiheutuvan vakavaa vaaraa?
- onko eri henkilöstöryhmien välillä eroja työturvallisuuden suhteen?

Tutkielman keskeisenä tavoitteena on vastata edellä esitettyihin kysymyksiin, selvittämällä sotilaalliseen harjoitukseen osallistuvan palkatun henkilökunnan työturvallisuuteen vaikuttavia seikkoja.

3 Aiheen määrittely ja raja

Edellä esitetyn perustella käsitellään tutkielmassa puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palkatun henkilökunnan oikeudellista asemaa työturvallisuuden kannalta sotilaallisessa harjoituksessa. Lisäksi arvioidaan myös työnantajan direktio-oikeutta ja velvollisuutta huolehtia sotilaallisen harjoituksen työturvallisuudesta.

Tarkastelussa ei käsitellä sopimuspalkkaisiin virkoihin nimitettyjen tai otettujen virkamiesten asemaa, koska näiden osuus palkatusta henkilökunnasta on erittäin pieni¹²⁾. Varsinaisen tarkastelun ulkopuolelle jätetään

¹²⁾ Valtiovarainministeriön julkaisu 1989, puolustusvoimissa oli 1.3.1989 sopimuspalkkaisia virkoja 15 kpl ja muita virkoja 15215.

myös virka- tai työsopimussuhdetta vailla olevat⁽¹³⁾; kuten asevelvollisuuttaan suorittavat varusmiehet, kertausharjoituksissa olevat reserviläiset, soitto-oppilaat, kadetit ja eräät päällystöopiston oppilaat⁽¹⁴⁾. Tutkielmassa käsitellään varusmiesten osallistumista sotilaalliseen harjoitukseen vain siltä osin, kun se liittyy palkatun henkilökunnan työskentelyyn tai sillä on merkitystä palkatun henkilökunnan vastuukysymysten osalta.

Tutkielmassa tarkoitetaan työnantajalla, asian yhteydestä riippuen, joko valtiota⁽¹⁵⁾ ja sen työnantajavirkamiestä⁽¹⁶⁾ tai asianomaisen hallintoyksikön päällikköä tai muuta työnjohdossa olevaa henkilöä, jolle direktio-oikeus kuuluu esimiesasemansa perusteella⁽¹⁷⁾.

Palkatulla henkilökunnalla tarkoitetaan edellä esitetyn rajauksen piiriin kuuluvista asianomaisen sotilasyhteisön virkamiehistä ja työsopimussuhteisista työntekijöistä muodostuvaa ryhmää. Työntekijä sanaa käytetään laajassa merkityksessä, niin että se sisältää virka- ja työsuhteiset, ellei asian yhteydestä muuta ilmene.

Tutkielmassa jätetään säännösten tai sopimusten rikkomuksista tai työturvallisuuden vaarantamisesta aiheutuvat vahingonkorvausseuraamukset vähemmälle huomiolle. Tämä rajaus on tarpeen siksi, ettei tutkielma paisuisi liian

¹³⁾Asetus virka- ja työsopimussuhdetta vailla olevien työsuoje-
lun valvonnasta (324/2.5.1978)

¹⁴⁾Koulutusuudistuksen seurauksena toimiupseerin alempi virkatutkinto muutettiin opistoupseerin tutkinnoksi, asetus 1320/20.12.1989. (Toimiupseereista käytettiin ennen nimitystä aliupseeri).

¹⁵⁾VvirkamL (755/24.10.1986), 2 § 2 mom

¹⁶⁾VvirkaehtosopA (1203/23.12.1987), 9 § 1 mom "...muutoinkin toimia työnantajan edustajina."

¹⁷⁾Bruun ym. s. 118 - 119 ja 127

laaja-alaiseksi lainsäädännössä eri tahoilla olevien lukuisten¹⁸ korvausnormien käsittelyn takia.

4 Tutkielman rakenne

Ensimmäiseen lukuun sisältyy lyhyt johdanto ja kuvaus tutkielmasta sekä selvitys tarkastelun laajuudesta rajauksineen. Toisessa luvussa käsitellään sotilaalliseen harjoitukseen liittyviä työturvallisuussäännöksiä, selostamalla lainsäädännön kehitystä ja nykyisin voimassa olevan lainsäädännön tärkeimpiä valmisteluvaiheita. Toiseen lukuun sisältyy myös suppea vertailu asian järjestelyyn Ruotsin lainsäädännössä.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan sotilaallisen harjoituksen käsitettä. Tarkastelu tehdään moniulotteisesti niin, että sotilaallisen harjoituksen luonne ja merkitys olisi helpompi ymmärtää suhteessa sen yhteiskunnallisiin taustatekijöihin. Samalla selvitetään käsitteen määrittämiseen liittyviä ongelmia, mikä puolestaan vaikuttaa TTurvL:n soveltamisalan määrittymiseen.

Neljännessä luvussa tarkastellaan sotilaallisen harjoituksen työturvallisuuteen vaikuttavia normeja, sekä selostetaan oikeuskäytäntöä. Sotilaallisen toiminnan tarkoituksien selventämiseksi, harjoitusten toiminnan luonteen ja sen perusteella työturvallisuudelle asetettavien erityisvaatimusten ymmärtämiseksi, selostetaan oikeustapauksia osittain seikkaperäisesti.

Neljänteen lukuun sisältyvät myös oikeustapausten arvioinnit, joissa selvitetään TTurvL:n soveltamisalan määrittymiseen liittyviä tunnusmerkkejä. Arvioinneissa käsitellään

¹⁸) Routamo, s. 14 - 15 ja Koskinen, s. 134

lisäksi sellaisia oikeustapauksiin liittyviä normeja, joiden antaminen ei perustu TTurvL:iin.

Viidennessä luvussa käsitellään työntekijän oikeutta pidättäytyä vaarallisesta työstä. Tähän liittyen tarkastellaan myös työnantajan direktio-oikeutta ja velvollisuutta huolehtia työturvallisuudesta. Kuudennessa luvussa esitetään yhteenveto tutkielman ydinkohdista ja päätelmiä palkatun henkilökunnan työturvallisuuteen vaikuttavista seikoista.

2. SOTILAALLINEN HARJOITUS TYÖTURVALLISUUSSÄÄNNÖKSISSÄ

2.1 Vuoden 1987 lakiuudistusta edeltävä aika

Vuonna 1958 säädetyn TTurvL:n 2 §:n alkuperäinen sananmuoto kuului seuraavasti: "Tätä lakia sovelletaan, siten kuin asetuksella säädetään myös:

1) virkasuhteen perusteella suoritettavaan työhön...

3) työhön, jota asevelvollinen puolustusvoimain määräyksestä suorittaa..."

Tämän nojalla TTurvL:n soveltamisesta lain 2 §:ssä tarkoitettuun työhön (VTTurvA, 45/30.1.1959) annetun asetuksen 1 § 1 mom:ssa sanottiin, että: "...lakia on ...sovellettava 1) virkasuhteen perusteella tehtävään työhön... 3) työhön, jota asevelvollinen puolustusvoimain määräyksestä suorittaa..."; ja edelleen 2 mom:ssa "...lakia ei kuitenkaan ole sovellettava sellaiseen 1 momentin 1) ja 3) kohdassa tarkoitettuun työhön, joka liittyy sotilaallisiin harjoituksiin." Tämä asetuksen kohta merkitsi sitä, että TTurvL:a sovellettiin sekä virkasuhteen perusteella suoritettavaan että sellaiseen työhön, jota asevelvollinen puolustusvoimien määräyksestä suoritti, mutta ei sotilaallisessa harjoituksessa tehtävän työn osalta.

Lisäksi on huomattava, ettei VTTurvA:n rajausta koskenut sotilasyhteisön palveluksessa olevien työsopimussuhteisten työntekijöiden suorittamaa työntekoa. Tämä johtui siitä, että TTurvL 2 §:n mukainen soveltamisalasta säätäminen asetuksella tuli kyseeseen vain tässä kohdassa mainittujen tapausten osalta; työsopimussuhteisia ei mainittu 2 §:ssä.

Laivatyöturvallisuuslain (345/28.7.1967) 1 §:ssä oli vastaavan sisältöiset säännökset virkasuhteen tai asevelvollisuuden perusteella aluksessa suoritettavasta työstä. Sotilaallinen harjoitus oli myös rajattu laivatyöturvallisuuslain soveltamisalan ulkopuolelle.

Edellä mainituissa laeissa ja asetuksessa mainittua sotilaallista harjoitusta ei kuitenkaan oltu määritelty sen tarkemmin. Asiaa selventää kuitenkin Työturvallisuuskomitean mietinnössä⁽¹⁹⁾ esitetty perustelu: "Poikkeuksena virkasuhteen perusteella tehtävässä työssä tulisi olemaan sotilaallisena harjoituksena tehty työ, koska sotilaallisten harjoitusten järjestäminen työturvallisuuslain vaatimuksia vastaavalla tavalla ei sanottujen harjoitusten laadun ja tarkoituksen vuoksi ole mahdollista."

Kun TTurvL:n uudistusta valmisteltiin valtioneuvoston 27.7.1972 asettamassa työsuojelukomiteassa, todettiin sen mietinnössä: "Kun sotilaallisiin harjoituksiin liittyvät työt muodostavat siinä määrin erityisen ja muihin töihin nähden vaikeasti rinnastettavan kokonaisuuden, lakiehdotuksen säännöksiä ei kuitenkaan sovellettaisi tällaisiin töihin."⁽²⁰⁾

Koska 1972 asetetun komitean työskentely ei johtanut tarpeelliseksi katsottuihin laajoihin työturvallisuuslain kokonaisuudistuksiin⁽²¹⁾, asetti valtioneuvosto uuden komitean 17.2.1983. Sotilaallisen harjoituksen suhteen

¹⁹⁾ Km 1954:10, s. 40

²⁰⁾ Km 1974:123, s. 25

²¹⁾ Km 1984:65, s. 1

edellä mainittun vuoden 1983 työsuojelukomitean kanta oli samansuuntainen, mikä käy ilmi seuraavasta: "Työ, jota puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö ja asevelvolinen puolustusvoimain määräyksestä suorittaa, on tässä yhteydessä tarkoitus jättää nykyisten järjestelyjen varaan kuitenkin niin, että asiaa koskevat säännökset sisällytettäisiin uuteen, 2 §:n nojalla annettavaan asetukseen." (22

2.2 Työturvallisuuslain uudistus vuonna 1987

Laajassa kokonaisuudistuksessa lähdettiin siitä, että TTurvL:n sisältö ei ollut vanhentunut, mutta lain painotukset ja kattavuus eivät enää vastanneet ajan vaatimuksia. Pyrkimyksenä oli myös kiinnittää erityistä huomiota sellaisiin työtehtäviin, jotka olivat osoittautuneet vaarallisiksi ja joilla arveltiin olevan tulevaisuudessaakin keskeinen merkitys. Tällaisina pidettiin nosto- ja siirtotöitä, työpaikan liikennettä sekä asennus-, korjaus- ja huoltotöitä. Esitykseen liittyi myös soveltamisalaan, rangaistussäännöksiin ja valitusoikeuteen liittyviä muutoksia (23).

Suunnitellut uudistukset koottiin niin sanotuksi paketiksi hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi työturvallisuuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Lain valmisteluvaiheessa erimielisyyttä herättivät muun muassa työntekijöiden oikeus pidättäytyä vaarallisesta työstä ja TTurvL:n soveltaminen sotilaallisen harjoituksen osalta (24). Lakiuudistus saatiin pääosin toteutetuksi, kun eduskunta antoi lain TTurvL:n muuttamisesta (27/16.1.1987). Näistä uudistuksista osa koski myös puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa suoritettavaa työtä.

22) Km 1984:65, s. 107

23) HE n:o 81/1985

24) SoVM n:o 13/1986 vp, s. 11 ja 15 - 18

TTurvL:n 1 §:ään lisättiin 2 mom, jonka alku kuuluu: "Tätä lakia sovelletaan myös: 1) jäjempänä mainituin poikkeuksin virka- ja siihen verrattavissa julkisoikeudellisissa palvelussuhteissa suoritettavaan työhön...".

Samalla muutettiin 2 § seuraavasti: "Asetuksella säädetään tämän lain soveltamisesta työssä: 1) jota puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö tai asevelvollinen puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen määräyksestä tai palveluksessa suorittaa;...".

Laki laivatyöturvallisuuslain kumoamisesta annettiin myös samaan aikaan (28/16.1.1987). Sotilaallisen harjoituksen osalta tällä ei ollut merkitystä, koska TTurvL laajennettiin koskemaan myös laivatyötä (poikkeuksena kuitenkin TTurvL:n 11 ja 24 §:t).

Tehdyt uudistukset merkitsivät sitä, että virka- ja julkisoikeudellisissa palvelussuhteissa suoritettava työ tuli nyt pääsääntöisesti suoraan lain soveltamisalan piiriin; vain TTurvL 2 §:ssä mainituissa poikkeustapauksissa voitiin soveltamisesta säätää asetuksella.

Tässä yhteydessä voidaan todeta, että hallituksen esityksessä mainittu esimerkki virkasuhteeseen verrattavasta julkisoikeudellisesta palvelussuhteesta rajavartiolaitoksen rajavartioiden²⁵ osalta on menettänyt merkityksensä valtion virkamieslain (VvirkamL 755/24.10.1986) uudistuksen myötä. Virkamieslain voimaannanolain (756/24.10.1986) 14 § 3 mom:ssa sanotaan: "Rajavartiija ja sotilaallisessa tehtävässä palveleva värvätty siirretään säädettyä järjestystä noudattaen perustettavaan virkaan siten kuin asetuksella säädetään." Tätä tarkoittavat muutokset on toteutettu²⁶ muuttamalla rajavartiolaitoksen rajavartiijoiden ja

²⁵) HE n:o 81/1985, s. 13

²⁶) Puolustusvoimissa on ...värvätyn virkoja (as 274/75 38 a §, muutettu 1052/87); Rajavartiolaitoksessa voi olla (jatkuu...)

puolustusvoimien värvättyjen julkisoikeudelliset palvelussuhteet²⁷ VvirkamL:ssa tarkoitetuiksi viroiksi.

On huomattava, että valmistelutyössä sattuneen kömmähdyksen takia TTurvL:n soveltamisala laajeni nyt koskemaan sotilaallista harjoitusta rajavartiolaitoksen virkasuhteisen henkilökunnan osalta. Soveltamisalan laajennus johtui TTurvL:n 2 §:n sananmuodosta: "Asetuksella säädetään tämän lain soveltamisesta työssä: 1) jota puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö..."; tähän merkitsi asetuksella voitavan säätää lain soveltamisesta vain puolustusvoimien palveluksessa olevan henkilön osalta, lain muutoin ollessa voimassa heihin ja kaikkiin muihin työ- ja virkasuhteisiin TTurvL:n 1 § 1 ja 2 mom:n mukaan. Tämä ei kuitenkaan ollut alunperin tarkoituksena, vaan järjestelyt virkasuhteisten osalta suunniteltiin jätettävän ennalleen²⁸, mikä ilmeni hallituksen esityksen perustelusta. Valiokuntakäsittelyssä hallituksen esitystä tosin muutettiin lisäämällä asianomaiseen kohtaan myös rajavartiolaitoksessa palvelevat asevelvolliset²⁹. Mutta tässä yhteydessä ei kuitenkaan mainittu mitään rajavartiolaitoksen palkatusta henkilökunnasta.

Edellä mainitun oikaisemiseksi hallitus antoi eduskunnalle muutosesityksen, jossa todettiin muun muassa: "...ettei työturvallisuuslain soveltamisalan laajennus rajavartiolaitoksen henkilöstön osalta ole ongelmitta toteutettavissa. ...lain säännökset tulisivat ... kohdistumaan samankaltaisiin tehtäviin eri tavoin palvelussuhteen laadusta riippuen. Tämän vuoksi ehdotetaan, että työturvallisuuslain 2 §:ää muutettaisiin siten, että puolustusvoimat ja rajavartiolaitos tulisivat soveltamisalaa koskevien poik-

²⁶) (...jatkuu)

...merivartijan ja rajavartijan virkoja (as 5/75 4 §, muutettu 984/87)

²⁷) Bruun ym, s. 50

²⁸) HE n:o 81/1985, s. 14

²⁹) SoVM n:o 13/1986 vp, s. 8

keusjärjestelyjen osalta toisiinsa nähden samaan asemaan." Todettakoon, että tässä yhteydessä korjattiin myös eräs TTurvL:n ruotsinkielistä sanamuotoa koskeva puute³⁰.

Lailla TTurvL:n 2 §:n muuttamisesta (167/12.2.1988) lisättiin kyseiseen kohtaan seuraavassa lainauksessa alleviivatut sanat: "Asetuksella säädetään tämän lain soveltamisesta työssä: 1) jota puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen palveluksessa oleva henkilö tai asevelvollinen puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen määräyksestä tai palveluksessa suorittaa;".

Kaiken kaikkiaan tästä 2 §:n muuttamisesta seuraa myös mahdollisuus järjestää sotilasyhteisön työsopimussuhteisten asemaa, koska sanamuoto on "...palveluksessa oleva henkilö...". Tämä muutos merkitsee sitä, että toisin kuin ennen, nyt myös työsopimussuhteen perusteella tehtävästä työstä voidaan säätää asetuksella puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palveluksessa olevien osalta.

Hallituksen esityksessä todettiin: "Työ, jota puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö... suorittaa, on tässä yhteydessä tarkoitus jättää nykyisten järjestelyjen varaan..."³¹, ja eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietinnössä: "Sotilaallisen harjoituksen käsitettä tulee valiokunnan mielestä soveltaa ahtaasti, koska perusteettomasti ei työturvallisuuslain soveltamisalaa tule supistaa"³². Näistä valmisteluasiakirjoista ei mielestäni selvästi käy ilmi, että työsopimussuhteisten työskentely sotilaallisten harjoitusten osalta olisi tarkoitettu poikkeusjärjestelyin rajattavaksi asetuksella TTurvL:n soveltamisalan ulkopuolelle.

³⁰) HE n:o 42/1987, s. 1

³¹) HE n:o 81/1985, s. 14

³²) SoVM n:o 13/1986 vp, s. 8

Käsittääkseni tätä työsopimussuhteisten asemaa koskevaa soveltamisalan muutosta perusteltiin vasta kun edellä mainittua rajavartiolaitosta koskevaa TTurvL:n muutosesitystä valmisteltiin. Tätä muutosta koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että lain muutoksen perustelujen mukaan (viittaus HE n:o 81/1985) tarkoituksena on, että lain soveltamisala puolustusvoimien osalta jäisi asetuksella säädettävin tavoin pääasiassa nykyiselleen³³. Tässä on mielestäni eroa, verrattuna aikaisempaan esitykseen, jossa ei käytetty sanaa "pääasiassa". Tämä viittaisi siihen, että hallituksen aikaisemman esityksen perusteella toteutettu, työsopimussuhteisten asemaa koskeva soveltamisalan muutos tehtiin ehkä vähemmän harkitusti. Tätä koskeva, epätarkalta vaikuttava, perustelu täsmennettiin kuitenkin jälkeinpäin, kun hallitus antoi esityksensä (HE n:o 42/1987 vp.) rajavartiolaitosta koskevasta TTurvL:n soveltamisalan muutoksesta.

Lopputulos tämän TTurvL:n 2 §:n muuttamisesta (167/88) on siis palkatun henkilökunnan saattaminen puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa toisiinsa nähden samaan asemaan.

3 Työturvallisuuslain soveltamista koskevan asetuksen muutos

Hallituksen esityksessä, joka rakentui paljolti vuoden 1983 työsuojelukomitean mietintöön, edellytettiin uuden TTurvL:n soveltamista koskevan asetuksen antamista³⁴. Ilmeisesti lähtökohtana oli olla muuttamatta lain soveltamisalaa sotilaallisen harjoituksen osalta. VTTurvA kumottiin antamalla uusi asetus (475/27.5.1988) TTurvL ja TTHuoltoL:n soveltamisesta TTurvL:n 2 §:ssä tarkoitettuun työhön.

Tässä uudessa TTurvA:ssa sanotaan sen 1 § 1 mom:ssa: "Puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen palveluksessa

³³) HE n:o 42/1987 vp

³⁴) HE n:o 81/1985, s. 5 ja 14, Km 1984:65, s. 107

olevan henkilön taikka asevelvollisen puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen määräyksestä tai palveluksessa suorittamaan työhön sovelletaan työturvallisuuslakia (299/58), milloin kysymys ei ole sotilaallisiin harjoituksiin liittyvästä työstä."

TTurvA:n 1 § 2 mom:iin otettiin myös sotilaallisen harjoituksen määrittelevä normi: "Sotilaallisena harjoituksena pidetään viikko- tai päiväpalvelusohjelmaan merkittyä harjoitusta ja koulutusta tai vastaavasti järjestettyä toimintavalmius- taikka muuten erikseen käskettyä harjoitusta, joka on voimassa olevien koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden mukainen. Sotilaallisiin harjoituksiin liittyvässä työssä ei kuitenkaan pidetä sellaista virka- tai työvoima-apua taikka muuta työtä, jonka tarkoituksena ei pääasiallisesti ole sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittäminen."

TTurvA:n perusteella saatettiin puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palkattu henkilökunta TTurvL:n soveltamisalan ulkopuolelle sotilaallisessa harjoituksessa tehtävän työn osalta. Aikaisemminhan tämä soveltamisalan rajoitus ei koskenut työsopimussuhteen perusteella tehtävää työtä. Lisäksi lainsäädäntöön otettiin ensimmäistä kertaa sotilaallisen harjoituksen määritelmä.

2.4 Vertailua Ruotsin työturvallisuuslainsäädäntöön

Kaikkilla viidellä Pohjoismaalla on erityinen lainsäädäntönsä työympäristöä³⁵ varten. Periaatteessa kunkin

³⁵) Muissa Pohjoismaissa, paitsi Suomessa, työturvallisuuslainsäädännöstä käytetään nimitystä "Arbetsmiljölagsstiftningen", jonka käännös sananmukaisesti on "työympäristölainsäädäntö". Myös Suomessa on 1980-luvulla ryhtytty käyttämään sanaa työympäristö esim. valtioneuvoston 12.4.1984 vahvistama valtakunnallinen työympäristöohjelma.

Todettakoon, että TTurvL:n uudistamisen yhteydessä esitettiin (Km 1974:23 s. 16) laille uutta nimeä "työsuojelulaki". Mutta suomalaisen lain nimi on pidetty yhä vuoden (jatkuu...)

Pohjoismaan työturvallisuuslainsäädäntö koskee kaikenlais-
ta työntekoa, mutta tästä on maakohtaisia poikkeuksia³⁶.
Nämä lait ovat luonteeltaan puitelakeja, joita voidaan
täydentää hallinnollisilla määräyksillä³⁷. Pohjoismaiden
työturvallisuuslainsäädäntöä on uusittu seuraavasti:
Tanska 1975, Norja 1977, Ruotsi 1978³⁸ ja Suomi 1987.

	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi
Virkasuhteen perusteella tehtävä työ	Kyllä	Kyllä	Ei	Osittain	Kyllä
Laivatyö siviili- aluksilla	Ei	Kyllä	Ei	Ei	Ei
Laivatyö sotilas- aluksilla	Ei	Osittain	—	Ei	Kyllä
Sotilastyö	Osittain	Osittain	—	Osittain	Osittain

Taulukko 1: Vertailua Pohjoismaiden työturvallisuuslakien
(työympäristölakien) soveltamisalueista³⁹.

Suomen TTurvL:a vastaava ruotsalainen voimassa oleva laki
on nimeltään työympäristölaki (arbetsmiljölagen, AML, n:o
SFS 1977:1160), joka annettiin 19.12.1977. AML:n 1:1 §:ssä
sanotaan, että lakia sovelletaan toimintaan, jossa työnte-

³⁵) (... jatkuu)

1958 mukaisessa muodossa: "työturvallisuuslaki".

³⁶) NU-serien 1987:3, s. 129

³⁷) NU-serien 1987:3, s. 28

³⁸) Km 1984:65, s. 70

³⁹) NU-serien 1987:3 otteita liite 7:ssä olevasta taulukos-
ta mukaan, s. 141 - 144

kijä tekee työtä työnantajan lukuun. Tämä tarkoittaa, että lakia sovelletaan myös valtion toimintaan⁴⁰.

Alunperin AML 1:3 §:n mukaan lakia ei sovellettu laivatyöhön. Mutta 1987 säädettiin muutos⁴¹, jonka mukaan lakia ei sovelleta laivatyöhön muilla, paitsi sotalaivoilla. Näillä sotalaivoilla tarkoitetaan puolustusvoimien aluksia, jotka ovat sotilaspäälystön alaisuudessa ja joiden miehistö koostuu sotilashenkilöistä. Toisin kuin Suomessa, kuuluvat Ruotsissa valtion jäänmurtaajat ja merenmittausalukset laivastoon⁴² ja ne katsotaan siten sotalaivoiksi.

Toinen tärkeä poikkeus soveltamisalasta on AML:n 1:4 §:ssä annettu valtuus hallitukselle, tai hallituksen päätöksellään nimeämälle viranomaiselle, antaa erityisiä määräyksiä maanpuolustusta koskevista asioista. Ruotsalaisessa lakitekstissä käytetään sanaa "totalförsvaret", joka käsittää puolustusvoimat, väestönsuojelun, taloudellisen maanpuolustuksen ja muun muassa psykologisen puolustuksen, poliisitoiminnan sekä terveyden- ja sairaanhoidon⁴³.

Periaatteena on, että AML:a sovelletaan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaan normaalin rauhantilan aikaan, kuitenkin niin, että oikeutta keskeyttää vaarallinen työ puolustusvoimien⁴⁴ harjoituksissa on rajoitettu AMF:ssä (Arbetsmiljöförordningen 1977:1166, 14 §).

Ruotsalaisen komiteamietinnön mukaan järjestely on katsottu tarpeelliseksi sen takia, että koulutus ja harjoitukset on voitava toteuttaa niin todenmukaisesti kun

⁴⁰) Gullberg ym, s. 39

⁴¹) AML:n muutos 1987:158

⁴²) Ericson och Gustafsson, s. 26 - 27

⁴³) Gullberg ym, s. 48

⁴⁴) AMF 14 §:n sanonta "...inom försvarsmakten eller civilförsvaret..." tarkoittaa laajempaa maanpuolustusorganisaatiota kuin mitä Suomen puolustusvoimilla tarkoitetaan.

mahdollista, jotta puolustusvoimat pystyvät hoitamaan sille määrättyt tehtävät sodan aikana. Tämän takia harjoituksia järjestetään vaihtelevissa maasto-, sää- ja valaistusolosuhteissa, niin että sotilaat tottuvat suorittamaan käsketyt tehtävät haitoista ja vaivoista huolimatta⁴⁵. Painopiste on sodan ajan toiminnassa, mistä johtuen on voitava poiketa siviiliolosuhteisiin tarkoitetuista periaatteista.

Ruotsalaisessa kirjallisuudessa todetaan, että tietyt riskit puolustusvoimien toiminnassa on tärkeätä huomioida erityisillä suojelumääräyksillä ja -ohjeilla sekä antamalla tarkoituksenmukaista koulutusta. Tämä johtuu siitä, että AML on tarkoitettu sovellettäväksi normaaleissa olosuhteissa; tällöin se ei koske sotaa eikä valmiudellisia toimia⁴⁶.

SOTILAALLINEN HARJOITUS KÄSITTEENÄ

1 Yhteiskunnallinen tausta

Kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea totesi mietinnössään muun muassa, että itsenäinen Suomi harjoittaa aktiivista ja rauhantahtoista puolueettomuuspolitiikkaa. Suomen turvallisuuspolitiikan päämääränä on valtiollisen itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen. Tavoitteena on elää rauhassa ja turvata kansalaisille mahdollisuudet kehittää yhteiskuntaansa ja elinehtojaan haluamallaan tavalla. Suomi pyrkii omalla toiminnallaan estämään sellaisten tilanteiden syntymisen, jossa maan turvallisuus joutuisi uhatuksi⁴⁷.

Maan joutuessa mahdollisten sotatoimien kohteeksi turvallisuuspolitiikan tehtävänä on turvata kansalaisten elinmahdollisuudet ja luoda edellytykset rauhantilan palautta-

⁴⁵) SOU 1976:1, s. 289 - 291

⁴⁶) Gullberg ym. s. 47

⁴⁷) Km 1981:1, s. 23

miseksi mahdollisimman vähin vaurioin ja itsenäisyys säilyttäen. Turvallisuuspolitiikan tärkeimmät välineet ovat ensisijaisesti ulkopolitiikka ja toissijaisesti puolustuspolitiikka, joita tuetaan maanpuolustuksella.

Tärkeimpiä maanpuolustuksen toimialoja ovat sotilaallinen ja taloudellinen maanpuolustus sekä väestönsuojelu⁴⁸. Sotilaallinen maanpuolustus on pääosin sitä varten muodostettujen ja voimakeinojen käyttämiseen sotilaskoulutettujen yhteisöjen vastuilla. Näihin yhteisöihin kuuluvia yksittäisiä henkilöitä kutsutaan sotilaiksi ja koko yhteisöjen joukkoa usein sotaväeksi⁴⁹. Yhteisöjen tärkeimpiä tehtäviä ovat valvonta, alueloukkausten ja mahdollisen maahantunkeutumisen torjunta tarvittaessa voimakeinoja käyttämällä⁵⁰.

Laki puolustusvoimista (402/74) sisältää 2 §:ssä luettelon puolustusvoimien tehtävistä:

- 1) huolehtia valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvonnasta yhteistoiminnassa muiden valvontaviranomaisten kanssa;
- 2) turvata valtakunnallinen alueellinen koskemattomuus tarvittaessa voimakeinoja käyttäen;
- 3) puolustaa valtakuntaa ja sen oikeusjärjestystä sekä kansan elinmahdollisuuksia ja perusoikeuksia;
- 4) huolehtia valtakunnan sotilaallisen puolustusvalmiuden ylläpidosta ja kehittämisestä;
- 5) antaa sotilaskoulutusta sekä osaltaan edistää puolustustahtoa ja kansalaisten ruumiillista kuntoa kohottavaa toimintaa;
- 6) antaa tarvittaessa virka-apua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseen niin kuin siitä erikseen on säädetty;
- 7) myötävaikuttaa Yhdistyneiden Kansakuntien käyttöön asetettavan valvontajoukon järjestelytoimiin; sekä

⁴⁸) Pääesikunnan julkaisu, s. 8

⁴⁹) Toukonen (haastattelu)

⁵⁰) Km 1981:1, s. 33

8) suorittaa muut sille laissa määrätyt tehtävät.

Näistä tehtävistä erityisesti 5) ja 4)-kohdissa mainitut velvoittavat puolustusvoimia antamaan sotilaskoulutusta. Väljästi tulkiten voidaan kaikkia kohtia pitää sellaisina, että niihin sisältyy jonkin asteinen koulutusvelvollisuus. Velvollisuus antaa sotilaskoulutusta on myös osittain säädetty lailla (laki rajavartiolaitoksesta 5/10.1.1975, 8 §) rajavartiolaitoksen tehtäväksi.

Sotilaskoulutuksen rauhan ajan päätehtäväksi voidaan katsoa ensinnäkin asevelvollisten⁵¹ koulutus yleisen asevelvollisuuden (HM 75 § ja AseVL 452/15.9.1950) perusteella sekä toisaalta puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen sisäinen, kantahenkilökunnan niin sanottu kaaderikoulutus⁵².

2.2 Sotilaallisen harjoituksen tarkoitus

Sotilasyhteisön tulee rauhan aikana varautua toimimaan mahdollisissa poikkeusoloissa, joilla tarkoitetaan lähinnä sodan uhkaa⁵³ aiheuttavia erilaisia sotilaallisia konflikteja ja äärimmäisenä tapauksena varsinaista sotatilaa.

Sotilaskoulutuksen päämääränä on turvata Suomen puolustusjärjestelmän toimivuus, muun muassa opettamalla ja harjaannuttamalla sotilaita johtamaan sotatoimia ja käyttämään aseita, sotilaslaitteita sekä sotilaallisia tietoja ja taitoja⁵⁴. Sotilaskoulutuksessa onkin siksi otettava huomioon paitsi joukkotoiminnan luonne myös sodan ajan olosuhteiden toiminnalle asettamat vaatimukset; tähän pyritään sotilaallisilla harjoituksilla.

⁵¹) Pääesikunnan julkaisu, s. 17

⁵²) Km 1981:1, s. 52

⁵³) OM:n julkaisu 6/1987, s. 9 ja 22 - 23

⁵⁴) Km 1981:1, s. 52

Laajassa merkityksessä voitaisiin sotilaallisen harjoituksen käsitteeseen sisällyttää lähes kaikki⁵⁵ sotilaskoulutuksen päämäärän saavuttamiseen tähtäävä toiminta. Sen sijaan ahtaammin⁵⁶ tulkittaessa sellainen toiminta, joka vain välillisesti palvelee sotilaskoulutusta, toiminnan varsinaisesti kohdistuessa muihin päämääriin, on vaikeammin ymmärrettävissä sotilaalliseksi harjoitukseksi. Tästä johtuen raja sotilaallisen harjoituksen ja muun toiminnan välillä on epätarkka.

Karkeasti yleistäen voidaan ajatella asia myös niin, että sodan ajan ja rauhan ajan välille luodaan kuvitteelliset sotatilan olosuhteet koulutusta ja harjoitusta varten. Tämän välitilan olosuhteita ja pituutta vaihtelemalla voidaan toteuttaa erilaisia koulutuksellisia tavoitteita. Siten olosuhteet ja koulutuksen tarkoitus olisivat sotilaallisen harjoituksen määräävät tekijät. Näin tarkasteltuna olisi ehkä ajateltavissa, että sotatilan ja harjoituksen välinen raja olisi jonkin verran selkeämpi siinä mielessä, että sodasta ja rauhasta päättää perustuslain (HM 33 § 1 mom:n) mukaan presidentti eduskunnan suostumuksella.

Sotilaallisella harjoituksella on myös kaksi alakäsitettä: sota- ja leiriharjoitus. Sotaharjoituksessa on kyse sotilaiden toiminnasta määrätyssä kokoonpanossa tilanteessa, jossa pyritään luomaan mahdollisimman paljon poikkeusoloja muistuttavia ja kuvaavia tilanteita. Sotaharjoitukselle on ominaista nopeat tilannevaihtelut ja kaiken toiminnan keskittyminen käsketyn tehtävän toteuttamiseen⁵⁷. Tavoitteena on kouluttaa sotilaat toimimaan joukon osana ja toisaalta harjaannuttaa esimiesasemassa olevien johtamis-

⁵⁵) Wahl, s. 590

⁵⁶) SoVM n:o 13/1986 vp, s. 8

⁵⁷) Km 1979:65, s. 31 - 32

taitoa⁵⁸. Leiriharjoituksella taas tarkoitetaan sellaista joukkokokonaisuutena tapahtuvaa toimintaa, jossa harjoitellaan kunkin aselajin tai puolustushaaran omia erityistoimintoja. Toisaalta kyseessä voi olla eri aselajien ja puolustushaarojen yhteistoiminta tai totuttautuminen maasto-olosuhteisiin⁵⁹.

Voidaan todeta, että edellä mainittu aselajikohtainen leiriharjoitus on muuta sotilaallista harjoitusta selvemmin erotettavissa tietyksi osatoiminnoiksi ja sillä on usein selvä, erityisen sotilaallisen taidon koulutus-tarkoitus. Käsitteissä on kuitenkin horjuvuutta ja käytännössä ei aina ole yksiselitteisesti erotettavissa toimintoja toisistaan, vaan kyseessä on kokonaisuus.

Kuvio 1: sotilasyhteisön toimintaan liittyviä käsitteitä voidaan tarkastella suhteessa sota- ja rauhantilaan.

Ruotsalaisessa AML:n kommentaarissa todetaan, että puolustusvoimien aseet ja muu varustus on tarkoitettu

⁵⁸) Toukonen (haastattelu)

⁵⁹) Km 1979:65, s. 31 - 32

sodan ajan toimintoja varten. Edelleen todetaan, että puolustusvoimien tehtävien painopiste on sodan ajan olosuhteissa tapahtuvassa toiminnassa. Ja tämän takia on luonnollista, että sotilaallinen harjoitus toteutetaan todenmukaisissa olosuhteissa⁶⁰.

Sotilaallisessa harjoituksessa pyritään siis ennalta harjannuttaamaan sotilasyhteisöä työskentelyyn sotatilan aikaisissa oloissa; tällöin joudutaan harjoituksissa työskentelemään nopeassa tahdissa ja tilanteissa, joihin ainakin osittain sisältyy enemmän tai vähemmän hallittuja vaaratekijöitä. Lisäksi on huomattava toiminnan asettamat vaatimukset, sotilaalliseen käyttöön tarkoitetut aseet, sotilaslaitteet ja muu materiaali saattavat olla tarkoitukseltaan tuhovaikutuksen omaavia ja perusominaisuuksiltaan vaarallisia. Näin ollen katson, että täydelliseen turvallisuuteen tähtäävän työturvallisuussäännösten tarkoittaman työn ja sotilaallisessa harjoituksessa tehtävän työn välillä on looginen ristiriita.

Tarkasteltaessa työturvallisuusnäkökohtia, on tärkeää ymmärtää sotilaallisen harjoituksen tarkoitus. Mahdollisen sotatilan aikana sotatoimeen osallistuva joutuu vaaralle alttiiksi olosuhteissa, joille on luonteenomaista ennalta-arvaamattomuus ja tilanteiden nopeat vaihtelut. Tällöin on tarpeen tehdä nopeita ratkaisuja sekä muutoinkin toimia viivytyksettä, jopa oman henkensä uhalla. Näin ollen voidaan mielestäni esittää vahvoja perusteita sille, ettei työturvallisuuskysymyksiä voida asettaa etusijalle sodan ajan työskentelyssä samoilla edellytyksillä kuin rauhan aikana. Kun sotilaallisten harjoitusten kohdalla pyritään mahdollisimman todenmukaiseen toimintaan, on tästä johdettavissa turvallisuuskysymysten painotus toiminnan mukaan ottaen huomioon, ettei kenenkään turvallisuutta vaaranneta tarpeettomasti rauhanaikaisissa harjoituksissa.

⁶⁰) Gullberg ym. s. 47

3.3. Sotilaallisen harjoituksen vaikutuspiirissä olevat

Sotilaalliseen harjoitukseen osallistujat ovat usein yksinomaan sotilaita, joskin puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen henkilörakenteesta johtuen voi harjoitukseen kuulua myös siviilihenkilöitä (mies- ja naispuolisia). Tämä siviilihenkilöiden osuus tulee todennäköisesti entisestään kasvamaan, koska sotilasjoukkojen vativimpiin huolto- ja ylläpitotoimintoihin, jotka eivät vaadi varsinaista sotilaskoulutusta, pyritään kouluttamaan siviili-työntekijöitä⁶¹. Tällaisia toimintoja, joiden vaiheet ovat pääosin samat kuin vastaavassa työssä siviiliolosuhteissa ja joiden suorittamisen kannalta sotilaskoulutuksella on vähäisempi merkitys, ovat esimerkiksi lääkintä-, muonitus- ja viestitystehtävät⁶².

Sotilaalliseen harjoitukseen osallistuva henkilöstö voidaan jakaa yleensä kolmeen henkilöstöryhmään, joiden kuuluminen sotilasorganisaatioon voidaan määritellä seuraavasti:

1) Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen sotilasviroissa olevat (niin sanottu kantahenkilökunta) julkisoikeudellisen virkasuhteen⁶³ perusteella. Tähän ryhmään sisällytetään myös puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palkatun sotilashenkilökunnan osallistuminen sotilaalliseen harjoitukseen heidän ollessaan oppilaina sotilasopetuslaitosten⁶⁴ kursseilla.

Sotilasvirat, joiden haltijoina voi olla nykyisten säännösten mukaan vain miespuolinen henkilö, on lueteltu

⁶¹) Km 1981:1, s. 51 ja 60 - 61, Km 1986:23, s. 29 - 30 ja puolustusministeriön julkaisu, s. 5

⁶²) Toukonen (haastattelu)

⁶³) Bruun ym. s. 44 - 45

⁶⁴) Laki sotilasopetuslaitoksista 1 § (15/21.1.1966), Asetus sotilasopetuslaitoksista ja niissä suoritettavista tutkinnoista (479/14.6.1974, muutettu 1320/ 20.12.1989) ja Pääesikunnan julkaisu, s. 19 ja 29

puolustusvoimista annetussa asetuksessa (274/23.4.1975, muutettu 1052/18.12.1987) ja rajavartiolaitoksesta annetussa asetuksessa (2/9.1.1976, muutettu 1194/23.12.1987).

2) Harjoituksen toteuttamisen kannalta tarpeellinen puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palkattu ammatti- ja erikoishenkilökunta (ns. siviilihenkilökunta), jotka eivät ole sotilasviroissa, julkisoikeudellisen virka- tai yksityisoikeudellisen työsopimussuhteen⁶⁵ perusteella.

3) Koulutettavat asevelvolliset, joilla tarkoitetaan varusmiehiä ja palvelukseen kutsuttuja reserviläisiä, asevelvollisuuslain (452/15.9.1950) mukaan määräytyvän julkisoikeudellisen palvelusvelvollisuuden⁶⁶ perusteella.

Ryhmissä 1) ja 2) olevat tekevät vastikkeellista ansiotyötä virka- tai työsopimussuhteessa ja heistä käytetään nimitystä palkattu henkilökunta erotukseksi ryhmään 3) kuuluvista.

	sotilas	siviili	
virkasuhde	1)	2)	palkattu henkilökunta
työsopimussuhde	—	2)	
palvelusvelvollisuussuhde	3)	—	varusmiehet, reserviläiset

Taulukko 2: sotilaalliseen harjoitukseen osallistuvien sotilas- ja siviilihenkilöiden sotilasyhteisöön kuulamista määrittävät käsitteet. Numerot viittaavat tekstissä esitettyyn ryhmittelyyn.

⁶⁵) Km 1979:26, s. 12 ja Kairinen 1988, s. 18

⁶⁶) Km 1979:26, s. 51 ja Bruun ym. s. 47

Lukumääräisesti muodostavat 3) ryhmän asevelvolliset yleensä selvän enemmistön 1) ryhmän sotilashenkilökuntaan verrattuna ja 2) ryhmän siviilihenkilökunta puolestaan selvän vähemmistön muihin verrattuna⁶⁷.

Organisaation tasoja tarkasteltaessa on alemmalla tasolla niin sanotuissa miehistötehtävissä usein enimmäkseen asevelvollisia, kun taas siirryttäessä ylemmille tasoille asevelvollisten määrä vähenee. Palkattuun henkilökuntaan kuuluvia sotilaita on kouluttajina kaikilla tasoilla. Johtotehtävissä harjoitusorganisaation esikunnissa on yleensä enemmistönä palkattuun henkilökuntaan kuuluvia sotilaita; harjoituksen luonteesta johtuen myös reserviläisjohtajia voi toimia ylemmän tason johtotehtävissä.

Tietyissä ammattitaitoa vaativissa erityistehtävissä voi toimia siviilihenkilöitä kaikilla tasoilla. Henkilöstöjakautumassa voi olla huomattavia eroja, jotka johtuvat harjoituksen luonteesta ja kestosta tai aselajikohtaisista erityispiirteistä.

Todettakoon, että harjoituksen vaikutuspiirissä⁶⁸ on usein myös henkilöitä, joita sotilasviranomaiset eivät nimenomaisesti ole määränneet⁶⁹ osallistumaan asian omaiseen sotilaalliseen harjoitukseen. Näitä voivat olla seuraavat:

- puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen oma henkilökunta muussa, kuin harjoitukseen kuuluvassa tehtävässä (esimerkiksi harjoituspaikan vakituiset vartiomiehet, kiinteistönhoitohenkilöstö sekä korjaus- ja huoltomiehet).

⁶⁷) Toukonen (haastattelu)

⁶⁸) Vaikutuspiirillä tarkoitetaan sitä aluetta, jossa sotilaallinen harjoitus toteutetaan, ja jossa harjoitukseen liittyvät toimet aiheutuvat muutoksia ympäristössä. Esim. sotilasjoukkojen liikkuminen, aseiden ja kaluston äänet, ajoneuvojen maaston kulutus, ammusten paine- ja sirpalevaikutus jne.

⁶⁹) Suorsa (haastattelu)

- Ne työntekijät, joiden työnantaja on muu kuin puolustusvoimat tai rajavartiolaitos, mutta jotka joutuvat työnsä takia oleskelemaan alueella tai paikassa, jossa harjoitus tapahtuu (esimerkiksi muiden hallinnonalojen viranomaiset, Sotilaskoti r.y:n työntekijät sekä erilaiset lähetit ja rahdinkuljettajat).

- Vaikutuspiirissä voinee olla myös itse harjoituksen toteuttamisen kannalta tarpeettomia henkilöitä, jotka kuitenkin ovat läsnä harjoituksen järjestäjän myötävaikutuksella tai suostumuksella. Käytännössä tällaisia ovat harjoitusta seuraavat kutsuvieraat ja tiedotusvälineiden edustajat.

- On mahdollista, että myös täysin ulkopuoliset⁷⁰ voivat joutua ilman nimenomaista aikomustaan harjoituksen vaikutuspiiriin (esim. ns. joka miehen-oikeudella liikkuvat), jos harjoitus pidetään valtion hallinnassa olevalla yleisellä maalla tai vastaavissa olosuhteissa.

Usein harjoitukset kuitenkin järjestetään puolustusvoimien hallinnassa olevilla sotilasalueilla, joille ulkopuolisilta on pääsy kielletty (RL 2:1, n:o 343/18.10.1939). Sotilasalueille johtavat kulkutiet ovat joko vartioituja tai ainakin merkittyjä esim. kieltotauluilla. Sen sijaan

⁷⁰) Helsingin HO (päättös n:o 38/9.5.1989, asia SO 88/28) käsitteli tapausta, jossa kaksi merellä kalastamassa ollutta puolustusvoimien ulkopuolista henkilöä olivat kesken kalastuksen kuulleet kovan pamauksen ja havainneet arviolta n. 200 - 300 m päässä veneestänsä yli 10 m korkean vesipatsaan.

Kyseessä oli puolustusvoimien rannikkotykistön linnakkeelta merelle ammutun ammuksen iskemä veteen. Oikeus katsoi jääneen luotettavasti selvittämättä, että ammunnoista vastaava henkilökunta olisi toiminut vastoin ohjeita, joiden mukaan ennen ammuntaa tuli selvittää meritilanne ja noudattaa vähintään 540 m varoetäisyyttä. Tällä perusteella syyte hylättiin.

Vaikka tapauksessa kuvatulla toiminnalla oli paljon sotilaallisen harjoituksen piirteitä, kyseessä oli kokeilutoiminta. Tapaus osoittaa kuitenkin sen, että ulkopuolisten joutuminen sotilaallisen harjoituksen vaikutuspiiriin on täysin mahdollista.

laajojen harjoitusalueiden rajoja ei välttämättä ole erityisesti merkitty maastoon.

Palkattu henkilökunta toimii sotilaalliseen harjoitukseen liittyvissä tehtävissä siis yleensä harjoituksen järjestävän työantajan määräyksestä. Harjoituksen vaikutuspiirissä voi olla myös muita kuin harjoituksen järjestävän viranomaisen palveluksessa olevia henkilöitä. Oleellisinta on kuitenkin se, että palkattuun henkilökuntaan kuuluvia osallistuu harjoituksiin kaikilla tasoilla ja hyvin eri tyyppisiin tehtäviin.

.4 Eräitä sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyviä ongelmia

.4.1 Määritelmän tulkinta

Selvitettäessä onko jonkin sotilasyhteisön työntekijöiden työskentelyä pidettävä sellaisena sotilaalliseen harjoitukseen liittyvänä työnä, että siihen ei sovelleta TTurvL:a, joudutaan tutkimaan voidaanko näiden työntekotilannetta pitää TTurvA:n 1 § 2 mom:n määritelmän mukaisena sotilaallisena harjoituksena.

TTurvA:sta valmistellut sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä totesi, että käytännössä oli ilmennyt epätietoisuutta siitä, mitä pidetään sotilaallisena harjoituksena. Sen vuoksi olisi tarpeellista määritellä sotilaallisen harjoituksen käsite täsmällisesti. Tämä ehdotettiin tehtäväksi siten, että puolustusministeriö antaisi työsuojeluhallitusta kuultuaan tarkemmat määräykset siitä, mitä pidetään sotilaallisena harjoituksena⁷¹.

Eduskuntakäsittelyn aikana sosiaalivaliokunta teki hallituksen esitykseen joitakin muutoksia ja esitti mietinnössään, että sotilaallisen harjoituksen käsitettä tulisi tulkita ahtaasti, koska TTurvL:n soveltamisalaa ei tulisi perusteettomasti supistaa. Sotilaallisen harjoituk-

⁷¹) STM:n työryhmämuistio 1986:11, s. 3

sen määrittämiseksi valiokunta puolestaan esitti, että työsuojeluhallitus antaisi tarkemmat säännökset kuultuaan puolustusministeriötä. Samalla valiokunta esitti, että tulisi myös tutkia mahdollisuuksia rajoituksen poistamiseen⁷².

Koska sotilaskoulutus sotilasyhteisössä yleensä toteutetaan ennalta laaditun viikko- tai päiväpalvelusohjelman mukaan ja toiminta tapahtuu aina jonkinasteisen esimiehen käskystä, TTurvA 2 § 2 mom:n toisen virkkeen alussa esitettyjen kriteerien tulokinnassa ei ilmeisesti ole erityisiä ongelmia.

Sen sijaan jonkin verran epäselvältä vaikuttaa virkkeen viimeisessä lauseessa olevan maininta: "Sotilaallisena harjoituksena pidetään... ..harjoitusta, joka on voimassa olevien koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden mukainen." Tästä ei käy ilmi minkä tason laatimia koulutussuunnitelmia ja -ohjeita TTurvA:ssa tarkoitetaan. Sotilaskoulutukselle on ominaista, että se perustuu suunnitelmiin ja ohjeisiin, joita laaditaan kaikilla organisaation tasoilla. Tämän takia on selvitettävä tarkemmin mikä merkitys on koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden laatimistasolla.

Pääesikunta antaa koulutuskäskyssään suuntaviivat puolustusvoimien koulutuksesta ja harjoitusten järjestämisestä kalenterivuositain. Tässä käskyssä on alustavasti suunniteltu merkittävimmät koulutustapahtumat, sota- ja leiriharjoitukset, samalla on määrätty toimeenpanopaikasta ja -ajasta, osallistujista ja johtosuhteista⁷³. Vastavasti pääesikunta antaa myös aselaji- ja toimialakohtaisia puiteohjeita varsinaisten koulutusohjeiden suunnittelua varten.

⁷²) SoVM n:o 13/1986 vp, s. 8

⁷³) PE:n ak n:o 2500/8.9.1989

Väliportaan esikunnat⁷⁴ täsmentävät puitesuunnitelmia ja -ohjeita, joiden perusteella organisaation alemmilla tasoilla laaditaan lopulliset koulutussuunnitelmat ja -ohjeet. Asianomaisen joukko-osaston (tai vastaavan hallinnollisen yksikön) komentaja vahvistaa suunnitelmat ja ohjeet käyttöön otettaviksi⁷⁵.

Näin ollen TTurvA 2 § 2 mom:ssa ilmeisimmin tarkoitetaan näitä joukko-osaston tai sitä ylemmän esikunnan antamia koulutussuunnitelmia ja -ohjeita. Tämä merkitsee sitä, että sotilaallinen harjoitus, joka perustuu joukko-osaston komentajaan nähden alemmalla tasolla laadittuihin suunnitelmiin ja ohjeisiin, ei olisi TTurvL:n tarkoittama harjoitus. Nähdäkseni tällöin edellytettäisiin myös sitä, että näiden alempien suunnitelmien ja ohjeiden tulisi poiketa joukko-osaston komentajan hyväksymistä periaatteista.

On oleellista tutkia myös 2 mom:n jälkimmäisessä virkkeessä mainittuja rajoittavia ehtoja: "Sotilaallisiin harjoituksiin liittyvänä työnä ei kuitenkaan pidetä sellaista virka- tai työvoima-apua taikka muuta työtä, jonka tarkoituksena ei pääasiallisesti ole sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittäminen."; on nimittäin vaikea eritellä mitä tarkoitusta sotilasorganisaation toiminta kulloinkin palvelee. Tässä siis joudutaan arvioimaan TTurvA:n mukaista työn pääasiallista tarkoi-

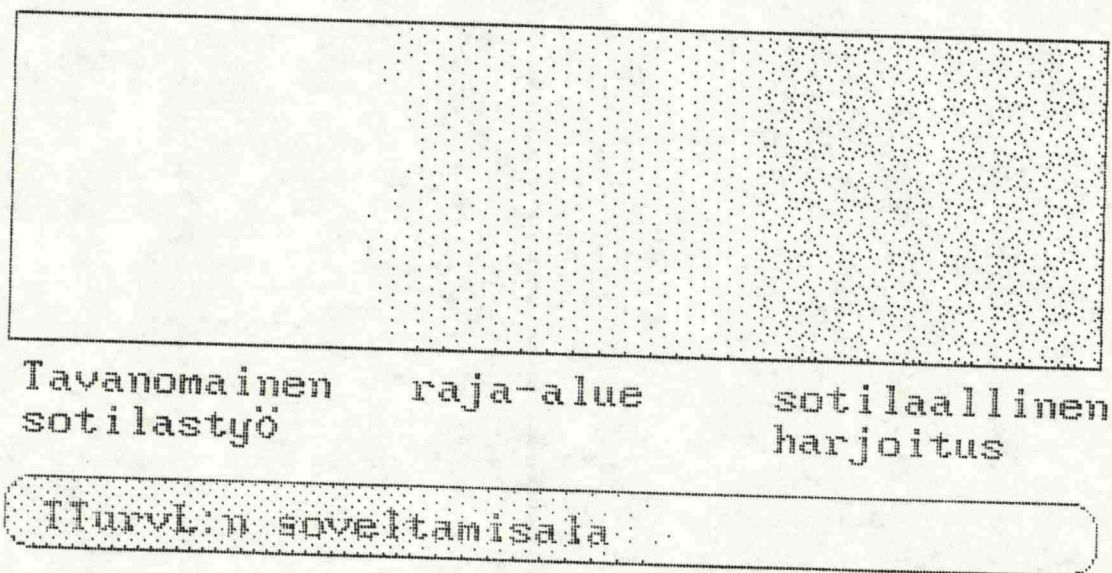
⁷⁴) Ylemmillä esikunnilla tarkoitetaan puolustusvoimien osalta yleensä pääesikuntaa ja puolustushaarojen (ilma- ja merivoimat) esikuntia. Maavoimilla ei ole omaa erillistä esikuntaa, vaan niiden asioita hoidetaan pääesikunnassa (A 274/75, 2 - 5 §:t). Rajavartiolaitoksen osalta kyseeseen tulee lähinnä rajavartiolaitoksen esikunta (L 5/75 3 §).

Väliportaan esikunnilla tarkoitetaan lähinnä sotilasläänien esikuntia (aluehallintoesikunta). Alemmilla tasoilla tarkoitetaan sotilasläänien alaisien joukko-osastojen esikuntia. Alimman tason muodostavat näin joukko-osaston joukko-yksiköt (pataljoonat tai patteristot) ja perusyksiköt (komppaniat tai patterit).

⁷⁵) Pöytsiä (haastattelu)

tusta ja sen suhdetta sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittämiseen.

Tässä arvioinnissa joudutaan helposti raja-alueelle, jonka voidaan mielestäni sanoa sijaitsevan sotilaallisen harjoituksen ja tavanomaisen sotilastyön välillä. Raja-alue muodostuu ongelmaksi, koska sen ulottuvuus vaikuttaa epämääräiseltä. Tämä taas johtuu siitä, että TTurvA:ssa mainittujen sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittäminen on käsitteenä määrittelemättä.

Kuvio 2: Sotilaallisen harjoituksen ja tavanomaisen sotilastyön väliin jää epämääräinen, vaikeasti määriteltävä raja-alue TTurvL:n soveltamisen kannalta.

Tähän voidaan saada jonkinlaista selkoa lainvalmisteluaineistosta, eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietinnöstä, jossa käsiteltiin esitystä (HE n:o 42/87) TTurvL:n soveltamisalan korjaamiseksi rajavartiolaitoksen osalta. Mietinnössään sosiaalivaliokunta kiinnitti huomiota sotilaallisen harjoituksen käsitteeseen. Valiokunta korosti, että sotilaallisena harjoituksena voidaan pitää vain sellaista työtä, jonka nimenomaisena tarkoituksena on yksinomaan sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittäminen. Ja, että sen tulee olla myös

sellaista toimintaa, joka perustuu tehtyyn suunnitelmaan sotilaallisten tietojen ja taitojen kartuttamiseksi⁷⁶.

Mitä siten voidaan pitää tässä tarkoitettuina tietojen ja taitojen kehittämisenä? Eräänä mahdollisena vastauksena tähän ja raja-alueen täsmentämiseksi esittäisin sellaista mallia, jossa työskentelyä arvioidaan luonteensa ja tarkoituksensa puolesta suhteessa siviiliyhteisössä tehtävään työhön.

Tämä merkitsee sitä, että tutkittaessa voidaanko sotilasyhteisön työskentelyä pitää sotilaallisena harjoituksena, tulisi selvittää perustuuko toiminta koulutussuunnitelmiin ja missä määrin samaa tai lähes vastaavaa työtä tehdään siviiliyhteisössä, ja jos tehdään, niin mikä on työn tarkoitus päämäärineen kummankin osalta. Tutkittavan sotilasyhteisön työskentelystä tulisi myös tehdä analyysi työntekijöiden (esimerkiksi asevelvollisten osallistuminen), työnjohdon (esimerkiksi tietyn pätevyyden omaava upseeri), käytettävien työvälineiden ja olosuhteiden osalta. Näin saataisiin ensinnäkin selkoa voidaanko kyseistä työskentelyä pitää selvästi tyypillisenä sotilasyhteisölle.

Toiseksi, työskentelyn tarkoitus päämäärinen antaisi vastauksen siihen, pyritäänkö sillä sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämiseen suunnitelmien mukaisesti vai johonkin muuhun. Kolmanneksi, jos yhtymäkohtia siviiliyhteisön työhön esiintyy, voitaisiin tällä työntekijöiden, työnjohdon, työvälineiden ja olosuhteiden analyysillä tarkentaa raja-aluetta, jolloin saattaisi olla helpompi arvioida työskentelyn suhdetta yksinomaan sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämiseen.

Missään tapauksessa edellä selostettu malli ei ole tarkoitettu miksikään yleispäteväksi ratkaisuksi, vaan ennemminkin sen avulla on helpompi hahmottaa sotilaallisen

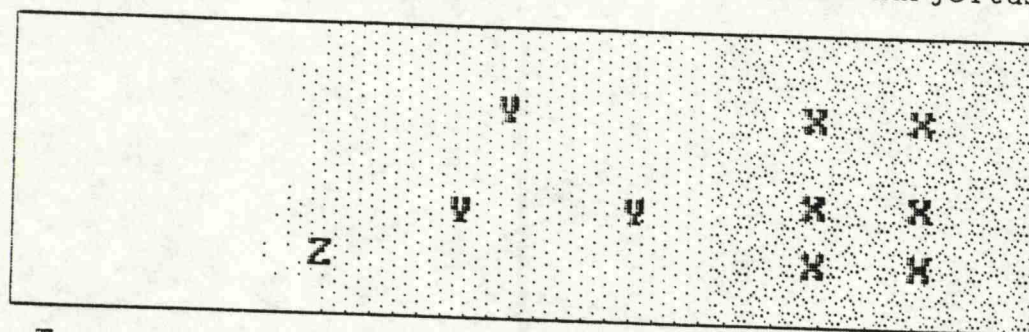
⁷⁶) SoVM n:o 20/1987 vp.

harjoituksen käsitteen ulottuvuuksia, ja siihen liittyvää raja-alueongelmaa, mitkä puolestaan ovat ratkaisevia TTurvL:n soveltamisen kannalta.

3.4.2 Tarkastelunäkökulma

Raja-alueen ulottuvuuden epämääräisyyteen vaikuttaa myös tarkastelunäkökulma: koko yhteisö tai yksittäinen työntekijä. On nimittäin määrättyissä tapauksissa mahdollista päätyä ratkaisuun, jossa työntekotilannetta voidaan pitää sotilaallisena harjoituksena kokonaisuutena, sotilasyhteisön kannalta; mutta sotilasorganisaatioon kuuluvan yksittäisen työntekijän kannalta raja-alue tapauksena, erityisesti silloin kun se on olosuhteiltaan ja luonteeltaan erittäin lähellä hänen tavanomaisia työtehtäviään.

Raja-alueongelman tarkastelunäkökulma ilmenee tarkemmin seuraavista esimerkeistä, joissa kyseessä on koko asianomaisen sotilasyhteisön kannalta sotilaallinen harjoitus:

Tavanomainen
sotilastyö

raja-alue

sotilaallinen
harjoitus

HARJOITUKSEN VAIKUTUSPIIRI

Z = ei ole määrätty harjoitukseen, ei selvää eroa tavanomaisiin työtehtäviin

Y = on määrätty harjoitukseen, ei selvää eroa tavanomaisiin työtehtäviin

X = on määrätty harjoitukseen, selvä ero tavanomaisiin työtehtäviin (normaali tapaus)

Kuvio 3: tarkastelunäkökulma yksittäisen työntekijän kannalta, arvioitaessa sotilaallisen harjoituksen käsitettä.

1) Eräs yksittäinen työntekijä(Y) kuuluu sotilaallisen harjoituksen organisaatioon suorittaen työtehtäviänsä sellaisella työpaikalla, jossa hän myös työskentelee tavanomaisesti. Hänen harjoituksessa tapahtuva työskenteleminen on vaiheiltaan sekä luonteeltaan täysin tai olennaisilta osiltaan samanlaista kuin hänen tavanomainen työnsä, eikä olosuhteissa ole mainittavia eroja.

2) Eräs toinen yksittäinen työntekijä(Z) suorittaa tavanomaisia työtehtäviään harjoituksen vaikutuspiirissä kuulumatta sotilaallisen harjoituksen organisaatioon, mutta hänen työpanostansa tarvitaan harjoituksen toteuttamiseen ja työpaikka on harjoituksen vaikutuspiirissä.

Seuraavaksi osoitetaan kuviteltujen esimerkkien avulla eräitä raja-alueen epämääräisyyteen käytännössä liittyviä ongelmia, ja miten edellä mainittu tarkastelunäkökulma vaikuttaa raja-alueen tulkintaan. Tarkoituksena ei ole ratkaista, onko esimerkkitapauksissa kyseessä sotilaallinen harjoitus, vaan ilmentää raja-alueen epämääräisyyttä. Kaikissa esimerkeissä oletetaan harjoituksen perustuvan TTurvA 1 § 2 mom:ssa mainittuihin koulutussuunnitelmiin ja -ohjeisiin. Palkatuun henkilökuntaan kuuluvien oletetaan toimivan ohjeiden mukaisesti harjoitusten johtajina, kouluttajina, valvojina, ylläpitotehtävissä jne.

1) Järjestetään sotaharjoitus, jossa maavoimien joukot puolustavat aseellisin keinoin tiettyä satamaa ja laivaväylää yhteistyössä merivoimien kanssa. Koska harjoituksen olosuhteet muistuttavat paljolti tilanteita, joissa sotaväen oletetaan toimivan mahdollisen sotatilan aikana, on harjoitus ilmeisesti ilman suurempia vaikeuksia käsitettävissä sotilaalliseksi harjoitukseksi. Kyseisiä taitoja tuskin voidaan perustellusti väittää tarvittavan muualla kuin sotilaallisessa toiminnassa.

Jos tähän esimerkkiin kytketään edellä esitetty tarkastelunäkökulma, muuttuu asian luonne jonkin verran. Jos harjoitukseen osallistuu alus, joka samalla maantieteellisellä alueella hoitaa tavanomaisissa olosuhteissa

tapahtuvaa (tavanomainen sotilastyö) yhteysliikennettä rannikkolinnakkeen ja mantereen välillä, on asianomaisen aluksen palkatun henkilökunnan asema pohtimisen arvoinen.

Ollessaan tavanomaisessa yhteysliikenteessä aluksen toiminta on periaatteessa TTurvL:n alaista (pois lukien 11 ja 24 §:t), mutta kun se osallistuu sotilaalliseen harjoitukseen ei TTurvL:a sovelleta. Palkatun henkilökunnan osalta tilanne aluksella saattaa olla kuitenkin seuraava: harjoituksissa heistä ainakin osa voi toimia samoissa tehtävissä ja samojen laitteiden parissa, kuin yhteysliikenteessä normaalisti (esimerkiksi viestittäjät, kone- ja keittiöhenkilöstö). Näin ollen tuntuisi oudolta, ettei näiden työntekijöiden työskentelyyn sovellettaisi TTurvL:a, vaikka heidän tehtävissään ei ole tapahtunut sotilaallisesta harjoituksesta aiheutuvia asiallisia muutoksia.

2) Jos edellistä esimerkkiä ajatellaan toisen henkilöstöryhmän, kiinteistönhoitotehtävissä olevien, kannalta voitaisiin asetelma muodostaa näin: linnakesaaren talonmiehen tehtävät eivät muutu luonteensa tai olosuhteiden puolesta mitenkään, kun linnake kokonaisuutena aloittaa työskentelyn sotilaallisessa harjoituksessa. Lisäksi oletetaan, ettei kyseistä henkilöä ole määrätty harjoitusjoukon kokoonpanoon kuuluvaksi. Kuitenkin kyseinen henkilö on, yksittäisen työntekijän kannalta tarkasteltuna, tietyssä mielessä harjoituksen vaikutuspiirissä.

3) Tarkasteltaessa taas sotilasjoukon siirtymistä tahtimarssia linnakesaarella majoituskasarmilta ruokalarakennukseen, joka toimii varuskunnassa tavanomaisissa olosuhteissa ja myös palkatun henkilökunnan työpaikkaruokalana, joudutaan jälleen raja-alueelle. Siirtymistä sellaisenaan ei mielestäni voida pitää sotilaallisena harjoituksena, mutta jos se samalla johdettuna palvelusta-
pahtumana sisältää koulutuksellisia tavoitteita (esim. kurinalaisuus muodostelmassa ja tahdissa liikkuminen) ollaan lähempänä sotilaallisessa toiminnassa tarvittavia

tietoja ja taitoja. Toisaalta, jos korostetaan TTurvA:n sanoja pääasiallisesti sotilaallisessa toiminnassa tarvittava erityinen valmius tai (kuten SoVM n:o 20/1987 vp.) nimenomaista tarkoitusta yksinomaan sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämis- tä, ei ruokailuun siirtymisellä näyttäisi olevan näitä vaatimuksia. Ruokailuun siirtyminen sisältää muun muassa sotilaallisen toiminnan joukkoluonteen, mutta sen varsinainen tarkoitus lienee varsin etäällä pääasiallisesta tai yksinomaisesta sotilaallisesta toiminnasta, etenkin kun se tapahtuu kasarmiolosuhteissa.

5 Vertailua virkaehtosopimukseen

Virkaehtosopimuksissa⁷⁷ on sovittu maksettavaksi erityisiä korvauksia sotilaalliseen harjoitukseen osallistuville virkamiehille, ja tämän takia on sopimukseen otettu sitä koskeva määritelmä. Seuraavassa on tarkasteltu virkaehtosopimuksen ja TTurvA:n määritelmiä sotilaallisesta harjoituksesta vertailemalla niiden yhtäläisyyksiä ja eroja.

VES:ssa on määritelty sotilaallinen harjoitukseksi sellainen harjoitus, joka:

- a) on koulutussuunnitelman mukainen,
- b) on asianomaisen viranomaisen ennalta määräämä,
- c) tapahtuu maasto-olosuhteissa ja
- d) on tarkoitettu kestämaan yhdenjaksoisesti vähintään 24 tuntia.

Vertailtaessa todetaan, että tämä poikkeaa TTurvA:n määritelmästä ilmaisultaan ja lisäksi osittain tarkoitukseltaan. VES:n a) -kohdassa sanotaan vain "on koulutussuunnitelman mukainen", kun asetuksessa käytetään muotoa

⁷⁷) VES puolustusvoimien virkamiesten työajasta 24.3.1988, 8 §. Määritelmä on samanlainen vastaavassa rajavartiolaistoksen sopimuksessa.

"on ... koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden mukainen." Asetuksen määritelmä on siis tältä osin rajoittavampi.

b) -kohdassa "on asianomaisen viranomaisen ennalta määräämä" on asetuksessa ilmaistu toisin "... viikko- tai päiväpalvelusohjelmaan merkittyä tai vastaavasti järjestettyä toimintavalmius- taikka erikseen käskettyä harjoitusta...", mutta sisällön voidaan katsoa tarkoittavan suurinpiirtein samaa kuin sopimuksessa. Jos harjoitus on ohjelmaan merkitty tai muutoin käsketty se silloin yleensä myös ennalta määrätty. Sama ilmeisesti koskee myös edellä mainittua toimintavalmiusharjoitusta, joskin sen tarkka ajankohta on vain ylemmän johdon tiedossa. Tämä johtuu siitä, että tähän harjoitukseen sisältyy koulutuksellisia syistä tietty yllätyksellisyys-tekijä⁷⁸.

Sopimuksen c) -kohdassa mainittu "maasto-olosuhde" ei esiinny TTurvA:ssa ja sen ottaminen sopimukseen perustuu ilmeisesti puhtaasti palkkauksellisiin syihin. Puolustusministeriön ja pääesikunnan antamien soveltamisohjeiden⁷⁹ mukaan maasto-olosuhteiksi katsotaan harjoituksen johdon esikunnan ja huollon sekä joukon kokoonpanoon sisältyvän esikunnan olosuhteet riippumatta siitä, miten ne on järjestetty. Samoin katsotaan maasto-olosuhteiksi rannikkopuolustuksen kiinteiden laitteiden tilat silloin, kun niissä toimii harjoitusjoukon kokoonpanoon kuuluva virkamies.

Ilmavoimien maasto-olosuhteiksi katsotaan ilmavoimien rauhanajan lentotukikohdan, maa- ja merimaaliampuntojen maalialueen sekä siviililentoaseman, varalaskupaikan, korpikentän tai muun tilapäiskentän olosuhteet. Myös ilmapuolustuksen kiinteiden laitteiden tiloissa, kuten esikunnassa, viestikeskuksessa, lennonvarmennusasemalla, ilmavalvonta- ja lennonvarmennusjärjestelmän muussa

⁷⁸) Toukonen (haastattelu)

⁷⁹) PE:n ak n:o 50/27.1.1988, s. 16 - 18

toimitilassa toimivan harjoitusjoukon kokoonpanoon kuuluvan virkamiehen katsotaan olevan maasto-olosuhteissa.

Kertausharjoitusten osalta maasto-olosuhteiksi katsotaan soveltamisohjeen mukaan olosuhteet, jotka poikkeavat tavanomaisista rauhanaikaisista ja säännönmukaisista kasarmiolosuhteista.

TTurvA:ssa ei ole mainittu mitään sopimuksen d) -kohdan kaltaista aikarajaa. Asetuksen sanamuodosta "viikko- tai päiväpalvelusohjelmaan merkittyä..." ei myöskään voida tehdä mitään aikarajoihin liittyviä johtopäätöksiä, sillä päiväpalvelusohjelma muodostuu usein tunnin tai jopa $\frac{1}{2}$ -tunnin tarkkuudella tehdystä aikataulusta⁸⁰.

Eroa voidaan havainnollistaa seuraavan kuvitteellisen esimerkin avulla. Kyseessä on ennalta, viikkopalvelusohjelmassa ilmoitettu tietyn sotilasyhteisön pimeätoimintaharjoitus, joka toimeenpannaan pääesikunnan koulutusohjeen mukaisesti 13.10.YY klo 21.00 - 03.00 välisenä aikana. Jos tämän harjoituksen tarkoitus on harjaannuttaa sotilaita muun muassa aseiden käytössä ja maastossa liikkumiseen yöllä, voidaan sitä pitää TTurvA:n mukaisena sotilaallisena harjoituksena. Mutta harjoitus ei kuitenkaan täytä VES:n mukaista määritelmää, koska sen kesto aika alle on 24 tuntia. Tällä on kuitenkin vain se vaikutus, ettei harjoituksesta tule suoritettavaksi sellaisia etuja, joista VES:ssä on sovittu sotilaallisen harjoituksen osalta.

Koska VES:ssä oleva määritelmä on eräänä palvelussuhteen ehtona tarkoitettu maksettavien korvausten perusteeksi, sitä ei suoranaisesti voida käyttää TTurvL:n soveltamiseen. Mutta raja-alue tapauksessa saattaisi olla mahdollista tarkentaa TTurvA:ssa määriteltäviä sotilaallista harjoitusta, hakemalla suuntaa VES:n määritelmästä.

⁸⁰) Toukonen (haastattelu)

Mutta tähän liittyen on myös huomioitava luvussa 3.4.2. mainittu raja-alueongelmaan liittyvä tarkastelunäkökulma, tutkitaanko tilannetta harjoitukseen osallistuvan koko sotilasyhteisön vai yksittäisen työntekijän kannalta.

TYÖTURVALLISUUS SOTILAALLISESSA HARJOITUKSESSA

1 Muista työturvallisuuteen liittyvistä normeista

1.1 Yleinen rikoslaki

Koska palkatun henkilökunnan työskentelyyn sotilaallisessa harjoituksessa ei sovelleta TTurvL:a, on tarpeen selvittää, onko olemassa muita normeja, joilla on oleellinen merkitys sotilaallisen harjoituksen työturvallisuuden kannalta.

Työrikostoimikunnan mietinnössä on todettu, että työturvallisuutta vaarantavissa tilanteissa, voi kyseeseen tulla sovellettaviksi RL 21 luvun vaaran aiheuttamista (12 §), kuolemantuottamusta (9 §) taikka ruumiin vamman tuottamusta (10 §) koskevat säännökset⁸¹.

Kaisa Helevä-Vuoti toteaa, että rikoslain säännösten soveltaminen tulee usein kysymykseen myös työrikosten yhteydessä. Kyseessä voi olla työlainsäädännön vastainen käyttäytyminen, jota ei ole työlainsäädännössä kriminalisoitu, mutta joka on kriminalisoitu rikoslaissa. Toisaalta työlainsäädännössä kriminalisoitu käyttäytyminen voi olla kriminalisoitu myös rikoslaissa⁸².

Kuten aiemmin selostettiin, poikkeaa työskentely sotilasyhteisössä muun muassa sotilaallisten käskyvaltasuhteiden ja kurinalaisuutensa takia siviiliyhteisön työskentelystä. Kun sotilaalle kuuluu lisäksi erityisiä tehtäviä ja oikeuksia, joihin liittyy tiettyjen voimakeinojen käyttö, vaaditaan sotilaalta erityistä luottamusta

⁸¹) Km 1973:70, s. 68 - 69, 117

⁸²) Helevä-Vuoti, s. 38

virkatoimissaan. Siksi lakia säädettäessä on katsottu⁸³ tarpeelliseksi ottaa sotilasrikkoksia koskevat säännökset RL:iin omana lukunaan (321/25.3.1983).

RL:n 45 luvun 1 ja 2 §:en mukaan mainitun luvun säännökset koskevat sotilaita, ja palkatun henkilökunnan osalta siviiliviroissa (ja -toimissa) sekä työsuhteisina palvelevia vain sota-aikana. Tässä on käytetty sanaa: "...toimissa", jolla ei enää ole merkitystä, koska toimet ja ylimääräiset toimet on muutettu virkamieslain voimaantulolain (756/24.10.1986) 9 §:n mukaan viroiksi.

RL 45 luvun 15 § 1 mom:ssa (muut. 792/14.9.1989) sanotaan: "Joka tahallaan rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka jättää noudattamatta palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevia ohjesääntöjä tai muita määräyksiä, on tuomittava... palvelusrikkoksesta..." ja samaisen 15 §:n 2 mom:ssa lievemmat palvelusrikkomusta koskevat säännökset.

Palvelusrikkoksen katsotaan toteutuvan, jos asianomainen laiminlyö hänelle kuuluvat tehtävät, tai jos hän ei noudata ohjesääntöjä, pysyväiskäskyä tai muita vastaavia määräyksiä, jotka voidaan antaa myös nimenomaisena käskynä⁸⁴.

Mielestäni tästä seuraa sotilaita (tarkoittaa RL 45 luvun säännösten alaisia) koskeva velvollisuus noudattaa sotilaallisen harjoituksen työturvallisuutta koskevia työnantajan ohjeita ja suullisestikin antamia käskyjä.

1.2 Työsopimuslaki

Sotilasyhteisön palveluksessa olevien työsopimussuhteisten työntekijöiden ja virkasuhteisten virkamiesten asema

⁸³) HE n:o 85/1981, s. 3

⁸⁴) HE n:o 85/1981, s. 23

todettiin luvussa 2.2. yhtäläiseksi TTurvL:n säännösten suhteen. Kuitenkin TSL:sta johtuen saattaa työsopimussuhteisten henkilöiden osalta kyseeseen tulla joitakin eroja.

TSL 13 §:ssä on säädetty työntekijälle huolellisuusvelvoite työn suorittamisen ja kuuliaisuusvelvoite työnantajan antamien määräysten suhteen. Lisäksi TSL 14 §:n mukaan: "Työntekijän on noudatettava työturvallisuuden edellyttämää varovaisuutta... ja ilmoitettava työnantajalle ...havaitsemistaan vioista ja puutteista, joista saattaa aiheutua tapaturman tai sairastumisen vaaraa."

Työnantajan velvollisuudeksi on puolestaan säädetty⁸⁵ TSL 32 §:ssä seuraavaa: "Työnantajan on huolehdittava työturvallisuudesta ja otettava varteen kaikki, mikä ...kohtuuden mukaan on tarpeellista työntekijän suojelemiseksi joutumasta työssä alttiiksi tapaturmille tai saamasta työn johdosta haittaa terveydelleen."

Tätä kohtaa ovat Tapani Kahri ja Jyrki Vihma kommentoineet toteamalla, että TTurvL:n 9 § 1 mom:n ensimmäisen virkkeen mukaisen säännöksen sijoittamista myös TSL 32 §:ään on edelleen pidetty asianmukaisena sen johdosta, ettei TTurvL:n säännöksiä ole sovellettava kaikissa työsuhteissa. TTurvL:n soveltamisalaa on nimittäin rajoitettu sen 3 §:ssä, käytännössä tosin vain varsin suppeiden työntekijäryhmien osalta. Näidenkin työntekijäin työsuhteissa työnantaja on velvollinen huolehtimaan, TSL:iin otetun säännöksen johdosta, työturvallisuudesta periaatteessa samoin kuin TTurvL:n piiriin kuuluvissa työsuhteissäkin, vaikka TTurvL:n yksityiskohtaiset säännökset eivät näitä tapauksia koskekaan.

Kahri ja Vihma viittaavat entiseen TTurvL:n 3 §:ään, joka kumottiin lakiuudistuksen yhteydessä järjestämällä siinä mainitut muun muassa kotityöntekijötä koskevat säännökset

⁸⁵ HE n:o 228/1969 vp. Hallituksen esityksessä Eduskunnalle työsopimuslaiksi... viitataan vain TTurvL 9 §:n 1 mom:n saman sisältöiseen säännökseen ilman tarkempia perusteluja.

TTurvL:n 2 §:ään ja tarkemmin TTurvA:lla säädeltäviksi. Kahri ja Vihma esittävät rajoitusten tarkoittavan entisessä TTurvL 3 §:ssä lain soveltamisalan ulkopuolelle rajattuja kotityöntekijöitä⁸⁶. Voisiko tämä periaate (TSL 32 §:n mukaan työnantajan tulisi huolehtia työturvallisuudesta, vaikka TTurvL ei ole voimassa ja sen yksityiskohdaisia säännöksiä ei sovelleta) soveltua myös sotilasyhteisöjen työsopimussuhteisiin työntekijöihin, kun kyseessä on sotilaallisessa harjoituksessa tapahtuva työ?

Kuten aiemmin luvussa 2.2. todettiin, ettei työsopimussuhteisia ehkä vuoden 1987 lakiuudistuksessa tarkoitettu rajattavaksi asetuksella sotilaallisten harjoitusten ulkopuolelle, viittaisi myös tämä TSL 32 §:n säilyttäminen ennallaan samaan suuntaan.

Työnantaja olisi käsittääkseni TSL 32 §:n perusteella velvollinen huolehtimaan kohtuuden mukaan työsopimussuhteen työntekijän työturvallisuudesta sotilaallisessa harjoituksessa. Mutta miten tämä sitten olisi sopusoinnussa TTurvL:n soveltamisalaa koskevan rajoituksen kanssa?

Voitaisiin ehkä ajatella "*Lex specialis derogat legi generali*" periaatteen mukaan, että TTurvL olisi erikoislaki, joka syrjäyttäisi TSL:n määräykset silloin kun kyse on sotilaallisen harjoituksen työturvallisuudesta. Näin ollen työnantajalla ei ehkä voitaisi katsoa olevan ainakaan TSL 32 §:n perusteella TTurvL:iin nähden ankarampia velvoitteita sotilaallisten harjoitusten osalta.

Pirkko K Koskinen pitää työnantajan vahingonkorvausvelvollisuutta TSL:n mukaan laajempänä kuin TTurvL:iin perustuvaa rikosoikeudellista vastuuta työturvallisuuden ylläpitämisestä⁸⁷. Koskinen vertailun pohjana on kuitenkin TSL:n ja TTurvL:n rinnakkaisuus, joka ei kuitenkaan tule kyseeseen sotilaallisen harjoituksen

⁸⁶) Kahri - Vihma, s. 182 - 183

⁸⁷) Koskinen, s. 54 ja 167

kohdalla. Näin ollen TSL 32 §:n merkitys jääkin sotilaallisten harjoitusten osalta tuomioistuinten laajan harkinnan varaan.

1.3 Varomääräykset

Koska sotilaallisessa harjoituksessa on kyse työstä, johon saattaa sisältyä huomattavia työturvallisuusriskejä, on työnantaja katsonut tarpeelliseksi ryhtyä erityisten varomääräysten antamiseen työntekijöiden turvallisuuden järjestämiseksi. Samalla näillä varomääräyksillä luodaan pohja sotatilan aikaiselle toimintaperiaatteelle; omille sotajoukoille ei aiheuteta tarpeetonta vaaraa sotatilankaan aikana.

Varomääräyksillä on pitkät perinteet jo ennen TTurvL:n säätämistä, mikä käy ilmi Työturvallisuuskomitean mietinnöstä: "...melkein kaikesta sotilaallisesta harjoituksesta siihen liittyvine työsuorituksineen puolustuslaitoksessa on omat ohjesääntönsä, jotka sisältävät jo sinänsä myös työn suorituksen turvallisuutta koskevia säännöksiä." (88)

Varomääräykset ovat rauhan ajan sotilaallisten harjoitusten ja niihin verrattavien toimintojen palvelusturvallisuuden takaamiseksi annettuja pysyväismääräyksiä, joilla säännellään erityistä varovuuutta vaativien välineiden ja menetelmien käyttötapoja olosuhteet ja käyttötarkoitus huomioon ottaen. Varomääräykset vahvistaa käyttöön otettaviksi puolustusvoimain komentaja (89).

Mielestäni varomääräysten antamiselle ei ole löydettävissä perustetta työturvallisuuslaista, eikä toisaalta ole osoitettavissa lakiin perustuvaa säännöstä, että puolus-

88) Km 1954:10, s. 40

89) PE:n ak n:o 1387/10.5.1985

tusvoimilla olisi nimenomaisesti velvollisuus antaa sotilaallisia harjoituksia koskevia varomääräyksiä.

Voidaan ajatella, että peruste on johdettavissa HM 34 ja 41 §:stä, joiden mukaan sotilaskäskyasiain ja sotalaitosta koskevien asioiden päättämisestä säädetään erikseen. Puolustusvoimista annetun lain (402/31.5.1974) 6 §:n ja asetuksen (274/23.4.1975) 10 - 12 §:ien mukaan puolustusvoimain komentaja voi ratkaista sotilaskäskyasiat, joissa presidentti ei ole pidättänyt päätösvaltaa itselleen taikka asia ei kuulu muulle viranomaiselle. Tällä perusteella puolustusvoimain komentajalla voidaan katsoa olevan toimivaltaa ja tietyssä mielessä myös velvollisuus huolehtia alaisensa sotavaen toiminnasta työturvallisuuden osalta. Näin ollen katsoisin, että varomääräykset ovat työnantajan tarpeelliseksi harkitsevia ja antamia sotilaskäskyasioita.

Mahdollisesti varomääräyksiä voisi pitää myös hallinnollisina määräyksinä. Tälle näkökannalle on kuitenkin vähemmän perusteita, koska sotilaskäskyasioista on nimenomaiset määräykset puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen osalta.

Jorma Saloheimo on tutkimuksessaan käsitellyt muun muassa velvoittamattomia työturvallisuusohjeita ja yrityksen sisäisiä turvallisuusohjeita. Velvoittamattomina ohjeina hän pitää sellaisia työturvallisuutta koskevia ohjeita, suosituksia yms, jotka eivät sisälly TTurvL:iin tai sen nojalla annettuihin määräyksiin. Sisäisinä turvallisuusohjeina hän taas pitää työnantajan itsensä antamia, yrityksen sisäiseen käyttöön tarkoitettuja turvaohjeita, joissa otetaan huomioon omaan organisaatioon ja erityisongelmiin soveltuvat ratkaisut⁹⁰.

Saloheimon mukaan sisäisissä turvaohjeissa on monesti kartoitettu juuri asianomaiselle työpaikalle ominaiset vaaratekijät tarkemmin kuin esimerkiksi valtioneuvoston vahvistamissa järjestysohjeissa, joita sovelletaan koko

⁹⁰) Saloheimo 1981, s. 19

maassa. Tällöin sisäisillä turvaohjeilla on niiden "epävirallisuudesta" huolimatta suuri merkitys myös jäkikäteisessä teon tuottamusarvioinnissa.

Näkisin varomääräykset luonteeltaan Saloheimon mainitsemina velvoittamattomina⁹¹ turvallisuusnormeina, siinä mielessä, ettei niitä ole annettu varsinaisesti minkään lain nojalla. Mutta toisaalta varomääräyksiä voitaisiin pitää "yrityksen" sisäisinä ohjeina sillä perusteella, että niissä otetaan huomioon organisaation ja toiminnan erityisongelmat.

Mitä tulee velvoittamattomuuteen, on kuitenkin huomattava, että sotilashenkilöiden osalta kyseeseen tulevat RL 45 luvun 15 §:n (ks. luku 4.1.1.) säännökset noudattaa annettuja, palvelusta koskevia määräyksiä. Tämän seurauksena sotilashenkilöillä on erityinen velvollisuus noudattaa varomääräyksiä, jotka kuuluvat tässä 15 §:ssä tarkoitettuihin määräyksiin. Niiden palkattuun henkilökuntaan kuuluvien osalta, jotka eivät ole sotilasviroissa, voitaisiin lähteä siitä, että varomääräykset ovat työnantajan työnjohto-oikeuden perusteella annettuja.

Eräs mahdollinen rakennelma varomääräysten ja muiden ohjeiden noudattamiselle sotilaallisissa harjoituksissa voitaneen johtaa TTurvA 2 § 2 mom:sta, jossa edellytetään, että harjoituksen tulee olla järjestetty voimassa olevien koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden mukaan. Mielestäni voitaisiin ajatella niin, että tämä säännös velvoittaa sotilaallisen harjoituksen järjestäjää noudattamaan koulutussuunnitelmia ja -ohjeita, joilla pyritään järjestämään toiminta turvalliseksi. Näin erityisesti, jos

⁹¹) Saloheimo, s. 18 Viittaa KKO:n päätökseen (812/15.3.1965), jossa käsiteltiin puolustusministeriön alaisella tehtaalla sattunutta räjähdysonnettomuutta. Onnettomuuden aiheuttanut menettely todettiin puolustusministeriön antamien ohjeiden vastaiseksi. Mutta KKO katsoi "...ettei ministeriön antamia ohjeita, joista oli puolustuslaitoksessakin poikettu, voitu pitää ehdottomasti noudatettavina olevina määräyksinä." Saloheimo toteaa, että ohjeet linevät alunperinkin olleet velvoittamattomia.

katsotaan tässä TTurvA 2 § 2 mom:ssa mainituilla koulutusohjeilla tarkoitettavan myös varomääräyksiä.

Mitä tulee varomääräysten soveltamisalaan, nähdäkseni varomääräyksiä voidaan noudattaa tavanomaisessa sotilastyössä vain, jos niillä saavutetaan TTurvL:n säännöksiin nähden tehokkaampi turvallisuus.

Ennen TTurvA:een otettua sotilaallisen harjoituksen määritelmää oli asiasta annettu pääesikunnan pysyväismääräys⁹² vuonna 1971. Tämä pysyväismääräys käsitteli TTurvL:n ja varomääräysten soveltamista puolustusvoimien määräyksestä suoritettavassa työssä. Määräyksen sisältö sotilaallisen harjoituksen osalta oli jonkin verran laajempi kuin myöhemmin soveltamisasetukseen otetussa määritelmässä, merkittävin ero oli siinä, että työvoima- ja virka-apua sekä huoltopalvelua, jonka tuli olla varsinaiseksi opetuksesi järjestetty, pidettiin vuoden 1971 ohjeessa sotilaallisena harjoituksena. Ohjeessa todettiin myös, että TTurvL:a tuli noudattaa sotilaallisessa harjoituksessa soveltaen niiltä osin, kun se oli mahdollista.

Nykyisin voimassa olevan ohjeen mukaan: "Kun työ liittyy sotilaalliseen harjoitukseen, noudatetaan puolustusvoimissa olevia varo- tai niitä vastaavia määräyksiä ja ohjeita"⁹³

2 Oikeuskäytäntöä

2.1 Oikeustapausaineistoa

Seuraavassa on esitelty eräitä tuomioistuinten ratkaisuja, koskien sotilasyhteisössä suoritettua työtä. Näitä ratkaisuja tutkimalla selvitetään työturvallisuussäännösten soveltamista sotilaallisen harjoituksen osalta. Oikeustapauksissa on kyse sotilasyhteisön toiminnasta, jolle oma-

⁹²) PE:n ak n:o 1750/15.11.1971

⁹³) PE:n ak n:o 577/1988

leimaisuutensa ja luonteensa puolesta ei välttämättä ole löydettävissä samanlaista toimintaa yhteiskunnan muilta aloilta. Tästä johtuen tapauksia on selostettu eräiltä kohdin varsin yksityiskohtaisesti. Tämä on tarpeen arvioitaessa työturvallisuusvastuuta, jotta sotilas-toimintaan sisältyvät riskit ja ennalta-arvaamattomuus olisi helpommin käsitettävissä kunkin tapauksen tosiseikka-aineistosta.

apaus A

KKO:n päätös R 81/438 (n:o 4134/83)

Kuolemantuottamus ynnä muuta puolustusvoimien asevarikolla tapahtuneen ampumatarvikkeiden kokeilun yhteydessä.

Syytetyt: toimistopäällikkö Ha pääesikunnasta,
toimistoesiupseeri Ku pääesikunnasta,
suunnitteluinsinööri Ka pääesikunnasta,
sotilasteknikko Na pääesikunnasta,
varikon päällikkö Ti asevarikolta,
lataamon johtaja Vu asevarikolta,
sotilasteknikko Pi asevarikolta.

Lainkohdat:

TTurvL 9 § 1 mom, 33 §, 49 § 1 j 3 mom;

RL 21 luku 9 §, 45 luku 15 § 2 mom,

2 luku 1 § 3 mom, 7 luku 1 §;

SKL 4 § 2 mom;

VahKorvL 3 luku 2 §, 4 luku 1 § 1 mom,

2 § 1 mom, 5 luku 3 § ja 6 luku 2 §.

Puolustusvoimien asevarikolla oli otettu käyttöön sytyttimien(ampumatarvikkeiden) vastaanottotarkastuksia varten rakennettu kokeilutorni. Ennen tornin käyttöönottoa ei suoritettu varsinaista käyttöönottotarkastusta, mutta tornin todettiin olevan rakennettu piirustusten mukaan. Tornia ja sytyttimiä testattiin aluksi Ka:n, Na:n ja Pi:n valvonnassa, pudottamalla sytyttimiä tornista sen alaosassa sijaitsevaan suojakupuun.

Ha ja Ku antoivat pääesikunnasta maaliskuussa käskyn uuden kokeen suorittamisesta 100 varmistetulla sytyttimellä, pudottamalla paino sytyttimien päälle. Käskyn välitti

asevarikolla varikon päällikkö Ti suoraan lataamon johtaja Vu:lle.

Kokeita jatkettiin toukokuun alussa, jolloin Ka ja Na antoivat käskyn ja ohjeet sytyttimien räjähdysvälityksen tutkimiseksi räjäytyskokeella. Kokeen suorittajina olivat lataamon johtaja Vu, aputyönjohtaja Sa ja eräs työntekijä. Kun tämä koe aloitettiin, sitä valvoivat Ku, Na ja Pi.

Kokeen suoritus tapahtui siten, että aputyönjohtaja Sa ensin asetti sytyttimen suojakuvun pohjalle, ja poistui tämän jälkeen suojaan, minkä jälkeen tornin ylätasolla ollut työntekijä pudotti painon saatuaan merkin. Asettaessaan sytytintä Sa oli työskenneltävä kyljellään makaavassa asennossa, kädet eteen ojennettuina osittain suojakuvun sisäpuolella. Tällöin Sa joutui käyttämään taskulamppua, koska hän peitti vartalollaan ainoan kupuun johtavan valoaukon.

Seuraavana päivänä Vu, Sa ja em. työntekijä jatkoivat kokeita. Asetettuaan kolmannen sytyttimen Sa oli vahingossa tönäissyt todennäköisesti oikeassa kädessään olleella taskulampulla sytytintä tai sen alustaa, jolloin sytytin oli kaatunut ja pudotessaan räjähtänyt. Sytyttimestä lähteneet sirpaleet olivat osuneet Sa:n oikeaan kylkeen aiheuttaen vammonja, joihin Sa oli myöhemmin samana päivänä kuollut.

KKO tuomitsi syytetyt yksin teoin tehdyistä TTurvL:n säännösten rikkomisesta, palvelusrikkomuksesta ja kuolemantuottamuksesta.

paus B

Kouvolan II sota-oikeus (asiakirjavihko 38/83)

Asia(syytteen mukaan): Yksinteoin tehdyt tuottamuksellinen virkavelvollisuuden laiminlyöminen, TTurvL:n rikkominen ja kuolemantuottamus puolustusvoimien joukko-osaston autohallilla K:n kaupungissa.

Syytetyt: ylivääpeli S joukko-osaston kuljetusupseeri,
ylikersantti M joukko-osaston kuljetusupseerin
sijaisena.

M:n toimiessa 1981 autohallilla S:n sijaisena hän määräsi erään autonkuljettajana toimineen tykkimiehen(varusmies) H:n kunnostamaan kuorma-auton renkaan seuraavana aamuna tapahtuvaa matkaa varten.

H oli ryhtynyt kunnostamaan rengasta autonkuljettajana toimineen tykkimies V:n avustamana. He olivat irroittaneet renkaan ja asettaneet sen nojalleen betonipilaria vasten lukkorenkaat pilariin päin. V oli toisella kädellään tukenut rengasta ja H ryhtynyt täyttämään rengasta ollen kyyristyneessä asennossa sen edessä.

Täytön aikana rengas räjähti, jolloin ulkorengas oli paiskautunut vanteineen päin H:ta, joka oli saanut iskusta aivovamman ja kallon murtuman, minkä seurauksena hän oli myöhemmin kuollut.

Sotaoikeus katsoi selvitetyn S:n kouluttaneen asianmukaisesti alaisensa autonkuljettajat suorittamaan renkaan kunnostuksen ja korostaneen työhön liittyviä vaaratekijöitä, sekä lisäksi eräissä tapauksissa nimenomaisesti kehoittanut paineistamaan renkaan sivusta tai betonipilarin takaa. Lisäksi H oli siviilissä, ennen astumistaan suorittamaan asevelvollisuuttansa, saanut 3-vuotisen autonasentajakoulutuksen sekä koulutettu varusmiespalveluksessa ollessaan puolustusvoimien autonkuljettajaksi. Kursseilla oli annettu myös käytännön koulutusta rengastoissa ja varomääräyksistä lukkorengasvanteen kanssa.

Pääesikunnan ohjeiden mukaan renkaanvaihto ja -täyttö kuului kuljettajien itsenäisesti suoritettaviin tehtäviin. Lisäksi puolustusvoimien varikolta saatu täyttölaite katsottiin tapahtuma-aikana voimassa olleiden määräysten mukaiseksi.

Määräykset eivät myöskään edellyttäneet S:ta tai M:ää henkilökohtaisesti valvomaan renkaiden vaihtoa.

Sotaoikeus katsoi, etteivät S ja M olleet syyllistyneet syytteessä mainittuihin rikoksiin, vaan että H:n kuolema oli johtunut renkaan asettamisessa tapahtuneista virheistä ja väärin valituista työmenetelmistä.

paus C

KKO:n päätös 15.10.1986, R 85/717 (n:o 3175/86)

(Helsingin HO:n päätös 6.8.1985 n:o 35)

Asia: ruumiinvamman tuottamus ym. puolustusvoimien ampumaleirillä elokuussa 1982 K-järvellä.

Syytetyt: kapteeni Kt komppanian päällikkö,
sotilasmestari S komppanian vääpeli,
ylivääpeli P ammunnan valvoja,
upseerikokelas Kp joukkueen johtaja,
jääkäri Hr heittimen johtajan sijainen.

Päätös: KKO ei muuttanut HO:n päätöstä, jonka mukaan Kt tuomittiin palvelusrikkomuksesta. Syytteet virkavirheestä ja ruumiinvamman tuottamuksesta hylättiin kaikkien syytetyjen osalta.

Lainkohdat: RL 45 luku 15 § 2 mom

Kun Hl oli astunut suorittamaan varusmiespalvelustaan puolustusvoimiin, määrättiin hänet tutkimuksiin Keskussotilassairaalaan. Asianomaisen ylilääkärin lausunnossa todettiin Hl:llä olevan sellainen kuulovamma, joka saattoi pahentua ammunnoissa, ja että tämän takia Hl:n pitäisi ehdottomasti käyttää kuppisuojaimia, ja että olisi viisaampaa ettei Hl:ää pistetä kivääri kaliperisia aseita isommilla aseilla ammuttaessa ampujaksi tai lataajaksi. Hl:ää koskeva lääkarintodistus toimitettiin virkatietä krh-komppaniaan, jonka vääpelinä toiminut Sr vastaanotti asiakirjan esitellen sen Kt:lle. Asiaa esiteltäessä Kt oli suorittanut muita virkatehtäviään ja antanut Sr:lle vastauksen, josta Sr oli käsittänyt asian tulleen selväksi ja ettei se antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kt:n katsottiin jättäneen riittävän tarkoin perehtymättä lääkarintodistukseen, minkä laiminlyönnin seurauksena ao. todistus oli joutunut komppanian arkistoon ilman, että sen sisältämät ohjeet Hl:n kuulon suojelemiseksi olivat

tulleet komppanian muiden kouluttajien tietoon. HO katsoi, että Kt oli näin menetellessään laiminlyönyt velvollisuutensa huolehtia alaisensa varusmihen terveydestä ja siten huolimattomuudesta rikkonut palvelusvelvollisuutensa.

Myöhemmin K-järvellä pidetyllä krh-ampumaleirillä suoritettiin leiriohjelman mukaisesti ammuntaa raskaalla krh:llä. Vahvistetun peruskokoonpanon mukaan tulijoukkueen johtajana toimi varusmiespalvelustaan suorittava upseerikokelas Kp, kantahenkilökuntaan kuuluvana ammunnan valvojana ylivääpeli P ja jääkäri Hl ammusmiehenä. Ennen ammuntaa 2. heittimen johtaja joutui muihin tehtäviin, jolloin hänen sijalleen määrättiin varusmiespalvelustaan suorittava jääkäri Hr. Tämän seurauksena Hl:n tehtäväksi tuli toimia 2. heittimen lataajana, johon tehtävään hän oli myös saanut asianmukaisen koulutuksen. Saadessaan määräyksen tähän tehtävään Hl ei ilmoittanut Pl, Kp tai Hr:lle kuulovammastaan eikä sitä koskevasta lääkärin suosituksesta, eivätkä nämä olleet olleet vammasta ennestään tietoisia.

Pääesikunnan varomääräysten mukaan krh:lla ammuttaessa on tuliasema-alueella toimittaessa käytettävä kuppimallisia kuulonsuojaimia. Hl oli omatoimisesti suojannut kuulonsa käyttämällä samanaikaisesti sekä korvatulppia että kuppisuojaimia, mistä menettelystä eräät varusmiehet olivat häntä varoittaneet. Pl, Kp ja Hr eivät olleet olleet tietoisia Hl:n menettelystä. Koska jo pelkästään kuppisuojainten käyttö vaikeuttaa suullisten käskyjen kuulemista, katsoi HO, että Hl:n kyky kuulla suullisia käskyjä oli siten olennaisesti alentunut.

Ammunta aloitettiin ja toiminta sujui normaalisti. Tämän jälkeen suoritettiin aseman vaihto, ja uudesta asemasta ammuttiin vakautuslaukaus ja pikatarkistus. Ammuntaa oli määrä jatkaa niin, että ensimmäinen laukaus suoritettaisiin joukkueen johtajan komennolla yhetislaukauksena ja loput heittimen johtajan komentojen mukaan. Molemmat heittimet oli suunnattu ja ladattu Kp:n käskystä yhetislaukausta varten. Saatuaan ilmoitukset heittimien

laukaisuvalmiudesta Kp oli komentanut "yhteislaukaus, huomio" ja nostanut kätensä ylös merkiksi. Heittimien johtajat olivat toistaneet komennon katse suunnattuna takaviistoon Kp:hen ja odottaneet laukaisukomentoa. Kp oli komentanut "tulta" ja lyönyt kätensä alas. Tällöin 1. heitin oli ampunut välittömästi. Hl oli heti tämän laukauksen jälkeen asettanut toisen kranaatin 2.heittimen putken suulle, tarkoituksenaan ladata sillä heitin, vaikka ensimmäistä kranaattia oltiin juuri laukaissut.

Uuteen lataukseen Hl ei ollut saanut Hr:ltä ohjesäännön edellyttämää lataamiskäskyä, eikä hän myöskään ollut näyttänyt tuota kranaattia Hr:lle ohjesäännön edellyttämällä tavalla. Havaittuaan vaaratilanteen Pl oli komentanut "seis". Heittimen miehistö ei ollut kuullut seis-komentoa. Samalla hetkellä Hr, jonka katse oli edelleen ollut suunnattuna Kp:hen heittimestä poispäin, oli laukaissut heittimen.

Kranaatit olivat törmänneet yhteen heittimen putken suulla, jolloin perus- ja lisäpanokset syttyessään aiheuttivat sirpale-, paine ja polttovaikutuksen. Onnettomuudessa Hl loukkantui saaden vaikean ruumiinvamman.

Tutkimuksissa todettiin tulijoukkueiden heittimien laukaisemisessa olleen pienen eron, noin 2 - 3 sekuntia. HO katsoi todistajalausuntojen perusteella selvitettyksi, ettei 2.heittimen laukaisu ollut niin paljon myöhässä, että viivästymistä voitaisiin pitää yhteislaukauksissa normaalisti syntyvää viivästymistä olennaisesti suurempana. Edelleen todettiin, ettei Hr:llä heittimen johtajana ollut tilaisuutta tehokkaasti valvoa muuta toimintaa heittimellä eikä varsinkaan estää Hl:n omaaloitteista toimintaa.

Kp:n osalta HO katsoi tämän täyttäneen valvontavelvollisuutensa varusmiesjoukkueen johtajana. Valvontavelvollisuuden täyttämistä arvioitaessa huomioitiin Hl:n odottamaton menettely ja että valvontatehtävän varmistamiseksi on

ammunnoille määrätty kantahenkilökuntaan kuuluva valvoja, koska varusmieheltä ei voida edellyttää täydellistä harjaantuneisuutta tehtävään. Kp:n ei muutoinkaan näytetty laiminlyöneen velvollisuuttaan valvo toimintaa tai noudattaa ammuntaa koskevia määräyksiä.

Pl:n ei katsottu laiminlyöneen velvollisuuttaan tuliaseman valvojana. Pl:n todettiin toimineen ohjeiden mukaisesti pyrkiessään estämään kaksoislatauksen syntymisen.

Arvioitaessa Kt:n syyksi vaikutusta onnettomuuden syntyyn, katsoi HO, että lääkärintodistuksen tarkoituksena oli estää Hl:n kuulovamman paheneminen. Ja ettei Hl ollut vammansa vuoksi kykenemätön toimimaan krh:n lataajana, eikä se sinällensä tehnyt hänen toimintaansa amunnassa vaaralliseksi. Lääkärintodistus ei myöskään sananmuotonsa mukaan sisältänyt nimenomaista kieltoa panna Hl:ää lataajan tehtävään. Tämän vuoksi Kt:n laiminlyönnin ei voida katsoa olevan syy-yhteydessä onnettomuuden syntymiseen.

Sr:n ei katsottu laiminlyöneen velvollisuuttaan valova terveydenhoidosta annettujen määräysten noudattamista (ryhtyä lääkärin määräämiin toimenpiteisiin). HO katsoi Sr:llä olleen perusteltu syy olettaa Kt:n saaneen selon lääkärintodistuksesta.

paus D

Helsingin HO:n päätös 4.12.1986 n:o 27 (SO 1985/27)

(Oulun RO:n päätös 14.12.1984 n:o 56)

(TYN:n päätös 4/84 n:o 1166)

Asia: Kuolemantuottamus ym. puolustusvoimien joukko-osaston autohallilla tapahtuneessa räjähdysonnettomuudessa.

Syytetyt: kapteeni N komppanian päällikkö,
sotialsteknikko Ry taisteluvälineupseeri,
vääpeli P panssariupseeri,
värvätty Ri varastonhoitaja.

Päätös: HO pysytti RO:n päätöksen jatketusta palvelusrikkomuksesta N:n osalta; muutti RO:n tuomitsematta jättämis-

päätöstä tuomitsemalla Ri:n jatketusta palvelusrikkomuksesta; muutti RO:n päätöstä tuomitsemalla P:n jatketusta palvelusrikkomuksesta ja osittain sen kanssa yksin teoin tehdystä kuolemantuottamuksesta ja kahdesta ruumiinvamman tuottamuksesta; muutti RO:n päätöstä tuomitsemalla Ri:n jatketusta palvelusrikkomuksesta ja osittain sen kanssa yksin teoin tehdystä kuolemantuottamuksesta ja kahdesta ruumiinvamman tuottamuksesta. Lisäksi P ja Ri tuomittiin vahingonkorvauksiin.

Lainkohdat: RL 45 luku 15 § 2 mom, 21 luku 9 § ja 10 §, 7 luku 1 ja 2 §:t ja VahKorvL

Komppanian päällikkö N oli määrännyt panssarivaunumiesten koulutuksesta syksyllä 1983, millä perusteella jääkärit E, H ja K olivat komennettuina autohallille joulukuussa 1983. Autohallin puurakenteisessa varastokopissa olivat värvätty kersantti Ri sekä varusmiespalvelustaan suorittavat jääkärit E, H ja K ryhtyneet 29.12.1983 purkamaan T-54-merkkisen panssarivaunun kanuunassa laukeamattomiksi jääneitä kuutta ns. paukkulaukausta. Ri oli johtanut laukausten purkua ja opastanut jääkärit työhönsä suullisesti neuvomalla, että hylsyn pahvitulpan vahapäällys oli poistettava raaputtamalla jollakin terävällä esineellä, jonka jälkeen pahvitulppa voitiin poistaa sivuttaisvääntämällä tai jollakin esineellä painamalla ja (musta)ruuti kaataa pois hylsystä.

K oli saanut yhden laukauksen purettua käyttämällä työvälineinään ruuvimeisseliä ja rautakankea. E:n purkaessa toista paukkulaukausta, oli sen ruutipanos räjähtänyt. Räjähdysen vaikutuksesta oli E saanut välittömästi surmansa sekä Ri, K ja H loukkaantuneet.

Tutkimuksissa todettiin onnettomuuden välittömäksi syyksi mainitun paukkulaukauksen määräysten vastainen käsittely. Hylsyn sisällä olevaan ruutipanokseen osunut rautakangen isku oli aiheuttanut ruudin syttymisen ja räjähtämisen.

Ampumatarvikkeiden varastoinnissa ja käsittelyssä todettiin laiminlyöntejä. Laukauksia oli säilytetty määräysten vastaisesti. Tämä valvomaton paukkulaukausten säilytys oli edesauttanut laukeamattomiksi jääneiden paukkulaukausten purkamistyön aloittamista.

Paukkulaukausten käsittelyssä oli syyllistytty oleellisiin virheisiin: ampumatarvikkeiden purkaminen oli varusmiehiltä kielletty, ja työskentely tapahtunut sellaisessa varastointitilassa, jossa kaikenlainen työ samoin kun laukausten säilyttäminen oli kiellettyä.

Ri:n katsottiin saamansa sotilaskoulutuksen ja kokemuksensa perusteella käsittäneen laukeamattoman paukkulaukauksen purkamiseen liittyvät vaarat ja sen, että varusmiesten käyttö mainittuun työhön oli kielletty. RO totesi Ri:n toimineen määräysten vastaisesti ja rikkoneen huolimattomuudesta palvelusvelvollisuutensa.

P:n olisi pitänyt Ri:n lähimpänä suoranaaisena esimiehenä valvoa mm. Ri:n hoitamia varastoja. P:n olisi tullut myös koulutettuna panssariupseerina ja kokemuksensa perusteella ryhtyä heti saatuaan tiedon laukeamattomista paukkulaukauksista ohjeiden mukaisiin toimenpiteisiin niiden siirtämiseksi ampumatarvikevarastoon. RO katsoi P:n huolimattomuudesta rikkoneen palvelusvelvollisuutensa.

Lisäksi RO katsoi P:n ja Ri:n edellä kerrottujen rikkomusten seurauksena aiheuttaneen räjähdysonnettomuuden, E:n kuoleman sekä H ja K:n loukkaantumiset ja valtion omaisuudelle aiheutuneet vahingot. Ri:n kohdalla todettiin lisäksi tämän aiemmin tekemien rikosten ja rikkomusten osoittavan tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Ry:n katsottiin taisteluvälineupseerina laiminlyönneen velvollisuutensa suorittaa määräysten mukainen komppanian panssarikaluston tarkastus vuonna 1983. RO:n katsoi Ry:n rikkomuksen vähäpätöiseksi ja sen johtuneen olosuhteet

huomioonottaen anteeksi annettavasta ajattelemattomuudesta.

N oli komppanian päällikkönä toimiessaan laiminlyönyt velvollisuutensa suorittaa määräysten mukaiset panssarikauluston tarkastukset kesä- ja lokakuussa 1983. RO katsoi N:n huolimattomuudesta rikkoneen palvelusvelvollisuutensa.

Ottaen huomioon N:n ja Ry:n asema ja tehtävät joukko-osastossa sekä kyseisen varaston erillinen sijainti, ja toisaalta P:n ja Ri:n menettelyn, joka oli tapahtunut N:n tietämättä ja ollut hänelle ennalta arvaamatonta, katsoi RO, ettei N:n ja Ry:n rikkomuksilla ollut syy-yhteyttä räjähdysonnettomuuteen ja sen seurauksiin.

HO:n käsittelyssä ei muutettu RO:n ratkaisua N:n osalta. Ry:n osalta HO katsoi, ettei RY:n syyksi luettu rikos johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta ajattelemattomuudesta, minkä vuoksi Ry:tä ei RL 3 luvun 5 § 3 mom:n nojalla voida jättää rangaistukseen tuomitsematta.

HO totesi P:n menettelystä aiheutuneen muun ohella myös Ri:n loukkaantumisen ja muutti RO:n päätöstä koventamalla rangaistusseuraamusta.

HO totesi, ettei Ri:n aikaisemman rikollisuuden ja häneen syykseen tässä luettujen rikosten suhde osoita Ri:ssä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Edelleen HO totesi, ettei yleinen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi Ri:n rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. HO muutti RO:n päätöstä lieventämällä rangaistusseuraamusta.

paus E

KKO:n päätös 12.5.1989 (n:o 1379, R 87/301)

(Helsingin HO:n päätös 17.2.1987 (n:o 106, SO 1986/41))

Asia: ruumiinvamman tuottamus, palvelusrikkomus ynnä muu

puolustusvoimien ampumaleirillä tapahtuneessa räjähdys-
nettomuudessa.

Syytetyt: yliluutnantti Su, ampumaleirin johtaja,
luutnantti To, ammunnan johtaja,
vääpeli Ha, ammunnan johtajan apulainen,
vääpeli Hy, varoupseeri.

Päätös: KKO ei muuttanut HO: päätöksen lopputulosta.

HO ei muuttanut Valkealan KO:n päätöstä, jonka mukaan
kaikkien syytettyjen osalta hylättiin syytteet yksin teion
tehdyistä palvelusrikkomuksesta ja ruumiinvammojen
tuottamuksista.

Lainkohdat: RL 45 luku 15 § 2 mom, 21 luku 10 § ja
7 luku 1 §.

Puolustusvoimien joukko-osasto järjesti ampumaleirin P-
järven ampumaleirialueella keväällä 1984. Ampumaleirin
johtajana oli toiminut Su, ammunnanjohtajana To apulaisi-
naan Ha ja Hy, joista Hy oli toiminut myös varoupseerina.
Ensimmäisen päivän ohjelmassa oli kertasingon näytösammun-
toja ja miinojen räjäyttämistä.

Kertasingolla ammuttiin näytösammunnassa kaksi laukausta.
Molemmat kranaatit olivat osuneet maalina olleeseen
säiliöön ja räjähtäneet. Sen jälkeen koulutettavana ollut
50 varusmiehen joukko sekä mainitut neljä kouluttajaa
olivat siirtyneet ampumapaikalta tietä pitkin säiliön luo.
Siellä To oli selvittänyt ennen kertosinkoammuntaa tapah-
tuneen miinojen räjäytysnäytöksen tulokset, minkä jälkeen
oli määrä tarkastella sinkoammunnan vaikutusta maalilait-
teeseen (säiliö).

Ha oli ennen ammuntaa tarkastaessaan maalialuetta
havainnut säiliön oikeanpuoleisen päädyn kohdalla
räjähtämättömän kevyen singon ontelokranaatin, josta hän
oli ilmoittanut Hy:lle. Hy oli estänyt varusmiesten pääsyn
säiliön oikean päädyn luokse ja vartioinut sanottua
kranaattia niin, ettei kukaan ollut päässyt sitä liikutta-
maan. To:n siirtyessä säiliön viereen osoittamaan siinä
olleita reikiä varusmiehet olivat siirtymässä hänen
perässään vapaassa muodostelmassa. Tällöin joku heistä oli

astunut maassa ilmeisesti muovin alla piilossa olleen, joskus aiemmin ammutun mutta räjähtämättä jääneen kertasingon tai kevyen singon ontelokranaatin päälle, jolloin se oli räjähtänyt. Räjähdys aiheutti eriasteisia sirpalevammoja 25 varusmiehelle, joista yhdeksälle oli sattunut sellaisia vammoja, joita ei voi pitää vähäisinä.

Ammunnan järjestelyissä ei todettu varomääräysten tai muiden annettujen määräysten rikkomista. Maalialueelle menemisen osalta ei kuitenkaan ole olemassa määräyksiä, joten noudatettavan huolellisuuden määrä ja laatu katsottiin tältä osin olevan johdettavissa vain toiminnan luonteesta. Mikäli huolellisuuden aste asetetaan niin korkeaksi, että onnettomuuksia ei voi sattua, on ennen maalialueelle menoa otettava selvää raivauksista ja tutkittava alue huolellisesti etukäteen ja näin varmistauduttava alueen vaarattomuudesta tai, jos varmuutta ei saada, pysyttävä alueelta poissa. Näin ankaraa huolellisuusvaatimusta ei kuitenkaan käytännössä ole asetettu, sillä täydellinen ampuma-alueen raivaus ei ole mahdollista.

Tässä tapauksessa alue oli tarkastettu silmämääräisesti ja siellä havaittu räjähtämätön kranaatti merkitty. Maalialueelle menijöitä oli lisäksi kehoitettu varomaan mahdollisia räjähtämättömiä kranaatteja sekä katsomaan mihin astuvat. Onnettomuuden aiheuttanut kranaatti oli jäänyt syytetyiltä havaitsematta sen takia, että se ei ollut ollut näkyvissä, vaan maassa olleen muovin tai muun materiaalin alla piilossanäkymättömissä.

RO katsoi syytettyjen noudattaneen olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta viedessään varusmiehet maalialueelle. Siten syytettyjen ei voida katsoa menettäneen palvelusvelvollisuutensa vastaisesti eikä varomattomuudellaan aiheuttaneen kerrottuja ruumiinvammoja; syytteet hylättiin.

HO totesi perusteluissaan, että rauhanaikaisessa varusmieskoulutuksessa tulee pyrkiä siihen, ettei vältettävissä

olevaa vaaraa koulutettavien hengelle tai terveydelle synny. Varusmiesten vieminen alueelle, jossa on ollut epälukeinen määrä räjähtämättömiä ammuksia, on sisältänyt tässä suhteessa liiallisen riskin ottamista. Ammusten läpäisykyvyn toteaminen on hyvinkin järjestettävissä vaarattomammalla tavalla. Syytetyt ovat kuitenkin noudattaneet tapauksen sattuessa yleisesti käytettyä ja hyväksyttyä koulutusmenetelmää. Heidän viakseen ei siten voida lukea rangaistavaa menettelyä.

KKO totesi, että ampuma-alueen raivaus räjähtämättömistä ammuksista oli tapahtunut kaksi kertaa vuodessa, syksyisin ja keväisin. Raivaus suoritettiin siten, että varusmiehet etsivät näköhavainnoin ammuksia, jotka kantahenkilökuntaan kuuluva raivaaja sitten on räjäyttänyt. Ampuma-alue oli raivattu ennen kysymyksessä olevaa onnettomuutta edellisellä syksynä. Sen jälkeen alueella oli suoritettu lukuisia ammuntoja, joten siellä saattoi siten olla räjähtämättömiä ammuksia, joiden olemassaolosta ei ollut tarkkoja tietoja.

Räjähtämättä jääneiden ammusten olemassaolon mahdollisuus ei sinänsä ole ollut esteenä alueen käyttämiseen koulutukseen edellytyksin, että tarpeellista huolellisuutta ja varovaisuutta noudatettiin. Nimenomaisten määräysten puuttuessa riittävän huolellisuuden ja varovaisuuden käytännössä on jäänyt ammunnoista vastaavien kouluttajien harkinnan varaan.

Tässä tapauksessa osasto oli koulutuksellisista syistä ryhmittynyt vapaassa muodostelmassa maalilaitteen ympärille kuulemaan ammunnanjohtajan selostusta ammunnan tuloksesta. Ryhmittäminen on siis palvellut opetustarkoitusta ja oli yleisesti käytetty koulutusmenetelmä eikä siten ollut ollut kouluttajien leväperäisyydestä johtunutta osaston epäjärjestystä.

Maalialue ja sinne johtava reitti oli tarkastettu tavanomaisen käytännön mukaan. Löydetyn karanaatin suhteen oli ryhdytty toimenpiteisiin onnettomuuden estämiseksi. Epäselväksi jää näin ollen, minkäasteiset varotoimet tässä

tapauksessa olisivat estäneet onnettomuuden tapahtumisen; ja myös, olisiko onnettomuuden aiheuttanut kranaatti käytettävissä olevin keinoin ylipäänsä ollut mahdollista havaita, koska se on saattanut olla peitossa niin, ettei sitä maalialueen tavanomaisessa tarkastuksessa ole voitu havaita. Näyttämättä on sen vuoksi jäänyt, että syytetyt olisivat laiminlyöneet noudattaa palvelusvelvollisuutensa edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vahingon välttämiseksi, minkä vuoksi KKO pitää onnettomuutta tapaturmana.

2.2 Tapausten yksityiskohtaisempi tarkastelu

2.2.1 Sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkit

Seuraavassa tarkastellaan edellä esitettyjä oikeustapauksia selvittämällä niitä perusteita, joiden nojalla määräytyy TTurvL:n soveltamisala, eli onko kyseessä sotilaallinen harjoitus vai ei. Perusteiden avulla pyritään hakemaan järjestelmällisesti sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkkejä.

Niissä tapauksissa, joissa käsittely on tapahtunut useammassa oikeusasteessa, ei yhdessäkään ole muutettu aikaisempaa ratkaisua TTurvL:n soveltamisalan osalta.

Kaikki tapaukset ovat sattuneet VTTurvA:n voimassaoloa aikana, mikä merkitsee sitä, ettei nykyisen TTurvA:n mukaista sotilaallisen harjoituksen määritelmää sovellettu oikeuskäsittelyssä. Tapausten arvioinnissa on kuitenkin vertailtu myös nykyistä asetuksen määritelmää tapausten aineistoon, jotta uudistuksen merkitys olisi helpommin todettavissa.

Näille viidelle tapaukselle on yhteistä sotilasyhteisön palkatun henkilökunnan välillinen tai välitön osallisuus

työskentelyyn, jonka yhteydessä sattuneessa onnettomuudessa on aiheutunut ruuminvamm(oj)a tai kuoleman tapaus.

Tapauksessa A kyseessä oli tavanomaiseen sotilastyöhön liittyvä onnettomuus, joka katsottiin TTurvL:n alaiseksi työksi, kun taas muut tapaukset on katsottu sotilaallisiksi harjoituksiksi (tapauksen B asiakirjoista ei käy ilmi oikeuden kanta).

Tapauksessa A oli kyseessä puolustusvoimien vahvistettuun organisaatioon⁹⁴ kuuluva toiminta, jossa asevarikolla käsiteltiin sotilastoiminnassa käytettävää taisteluvälineen osaa(sytytin). Mutta kyseistä toimintaa ei oltu järjestetty, pääesikunnan vuoden 1971 ohjeen⁹⁵ edellyttämällä tavalla, asevelvollisten tai kantahenkilökunnan koulutukseksi.

Mainitun ohjeen mukaan sotilaallisen harjoituksen tuli olla: koulutussuunnitelman ja -ohjeen mukainen harjoitus, huolto ynnä muuhun komennustehtävään liittyvä palvelus, joka on järjestetty varsinaiseksi opetukseksi tai liittyy muun joukon harjoitteluun.

Jos tapausta A tutkitaan nykyisten säännösten pohjalta, niin TTurvA ei sisällä edellä pääesikunnan ohjeessa mainittua huolto ynnä muuta komennustehtävää, vaan määritelmän mukaan harjoituksen tai koulutuksen tulee olla voimassa olevien koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden mukainen. Toisaalta TTurvA 1 § 2 mom:ssa sotilaallisiin harjoituksiin liittyvältä työltä edellytetään pääasiallista tarkoitusta kehittää sotilaallisessa toiminnassa tarvittavia erityisiä valmiuksia. Näin ollen tapausta A ei myöskään voitaisi pitää TTurvA:n mukaisena sotilaallisena harjoituksena.

⁹⁴) Asetus puolustusvoimista 2 ja 7 §:t (274/75)

⁹⁵) PE:n ak n:o 1750/15.11.1971

Tapauksen B asiakirjoista ei käy ilmi pitikö sota-oikeus⁹⁶ tapausta TTurvL:n soveltamisalaa kuuluvana vai ei. Syytettä oli kuitenkin vaadittu myös TTurvL:n rikkomisesta, joten ainakin syyttäjä on pitänyt tapausta B soveltamisalaa kuuluvana.

Tapauksessa B onnettomuushetkellä toimintaan osallistui vain kaksi asevelvollista ja palkattuun henkilökuntaan kuuluvien sotilaiden osallisuus oli vain välillistä. Mutta tapaus on sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkkien kannalta tutkimuksellisesti mielenkiintoinen ja toisaalta työturvallisuusvastuu kohdistui kuitenkin palkattuun henkilökuntaan kuuluvaan.

Tapauksen B kohdalla kyseessä oli sotilaskoulutus siinä suhteessa, että H ja V olivat varusmiespalvelustaan suorittavia asevelvollisia, joita koulutettiin sotilasautonkuljettajiksi. Mutta kuorma-auton renkaanvaihtoa ei voi ilman varauksia pitää pääesikunnan vuoden 1971 ohjeen mukaisena sotilaallisena harjoituksena. Näiden ohjeiden mukaan renkaanvaihdon olisi pitänyt olla järjestetty varsinaiseksi opetustapahtumaksi. Palkattuun henkilökuntaan kuuluva M, joka oli käskennyt kyseisen työn suorittamisesta, ei ollut itse taphtumahetkellä paikalla opetustehtävissä. Lisäksi se seikka, että H oli siviilikoulutukseltaan auton asentaja, viittasivat siihen, ettei kyseessä ollut opetustapahtuma. Näin ollen tapauksessa B kyseessä oli todennäköisesti varusmiesten käyttö niin sanottuun rauhan ajan ylläpitotehtävään.

Varusmiehiä käytettiin ennen paljolti koulutuksen kannalta epätarkoituksenmukaisiin tehtäviin⁹⁷. Nähdäkseni nimen-

⁹⁶) Sotaväen rikoslaki (71/19) kumottiin, kun yleiseen rikoslakiin otettiin sotilasrikoksia keskevä erillinen 45 luku (321/83), samoin laki sotatuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä (93/20) kumottiin lailla sotilasoikeudenkäyntilain voimaannpanosta annetulla lailla (328/83). Siten ennen 1.1.1984 tehtyjä sotilasrikoksia käsiteltiin sota-oikeuksissa.

⁹⁷) Km 1981:1, s. 50

omaan asevelvollisten käyttö tavanomaiseen ylläpitotehtävään, koulutuksen jäädessä toissijaiseksi on se tekijä, jonka perusteella tapausta B ei voitaisi pitää sotilaallisena harjoituksena.

Vielä vähemmän tapausta B voitaisiin pitää nykyisen TTurvAs:n määritelmän mukaisena sotilaallisena harjoituksena, koska tavanomaisena huoltotyönä autohallilla tapahtuneen renkaan vaihdon pääasiallinen tarkoitus tuskin oli sotilaallisessa toiminnassa tarvittavan erityisen valmiuden kehittäminen.

Arvioitaessa mitä edellytyksiä vaadittasiin kyseiseltä tehtävältä, jotta se katsottaisiin sotilaalliseksi harjoitukseksi, voidaan tilannetta arvioida esimerkin avulla. Jos kyseessä olisi ollut koulutussuunnitelman mukainen, maasto-olosuhteissa tapahtuneella moottoriajoneuvoleirillä suoritettu vastaavanlainen renkaan vaihto opetustarkoituksessa, oltaisiin huomattavasti lähempänä TTurvA:n mukaista sotilaallisen harjoituksen määritelmää.

Tapauksissa C ja E onnettomuus tapahtui ampumaleirillä, jossa kummassakin kyseessä oli asevelvollisten kouluttamiseen liittyvä toiminta. Kaikki tunnusmerkit tapauksissa C ja E viittaavat selvästi sotilaallisen harjoituksen suuntaan. Tapauksen C tunnusmerkkien perusteella voidaan todeta, että työskentelyä kranaatinheittimellä on jo sinänsä pidettävä yksinomaan sotilaallisena toimintana, ja kun tarkoituksena oli toimitaan liittyvä harjoittelu, täyttävät tapauksen C tunnusmerkit pääesikunnan vuoden 1971 ohjeen⁹⁸ sotilaallisen harjoituksen määritelmät.

Vastaavasti voidaan todeta, että E tapauksessa näytösammunnan tarkoitus oli opettaa varusmiehille kertasingolla ampumista ja erityisesti osoittaa sen tehovaikutus⁹⁹,

⁹⁸) PE:n ak n:o 1750/15.11.1971

⁹⁹) Toukonen (haastattelu) Näytösammuntojen tarkoitus on opettaa ao. aseiden käyttäjä tuntemaan sen tehovaikutus ja (jatkuu...)

jotka ovat sellaista toimintoja, joita voidaan pitää sotilaallisessa toiminnassa tarvittavina erityisinä valmiuksina. Tuskin voidaan mitenkään perustella mainittua taitoa tarvittavan sotilaallisen toiminnan ulkopuolella. Mielestäni tapauksen tapauksen E tunnusmerkit ovat niin selkeät, ettei muunlainen ratkaisu sotilaallisen harjoituksen osalta voi tulla kyseeseen.

Tapausten oleellisin ero on siinä, että C tapauksessa onnettomuus sattui ammuntojen aikana ohjeiden vastaisen menettelyn seurauksena, kun taas E tapauksessa ammuntojen toiminnallinen osuus oli jo ohi ja onnettomuutta ei voitu lukea kenenkään syysksi. Näillä eroilla ei kuitenkaan ole merkitystä sotilaallisen harjoituksen kannalta.

Jos tapauksia C ja E tarkastellaan nykyisen TTurvA:n määritelmän mukaan, täyttyvät myös tämän määritelmän mukaiset sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkit.

Tapauksessa D sattunut onnettomuus tapahtui autohallin yhteydessä olevassa puisessa varastokopissa, jossa purettiin paukkulaukauksia. Tapaus D on sikäli erikoinen, että siitä on työneuvoston päätös(TYN:n päätös n:o 1166, 4/84/6.9.1984) TTurvL:n soveltamisesta sotilaalliseen harjoitukseen. Tämä on ilmeisesti ainoa kerta kun työneuvosto on käsitellyt TTurvL:n soveltamiseen liittyvän asian sotilaallisen harjoituksen osalta.

Tässä päätöksessä työneuvosto toteaa, että värvätty Ri:n sekä jääkäreiden E, H ja K:n joulukuussa 1983 tekemä työ on ollut osa sotilaallista koulutusta, joka on perustunut komppanian päällikön N:n syyskussa 1983 antamaan käskyyn komennusmiesten koulutuksesta. Työneuvoston käsityksen mukaan jääkäreiden komennustehtävä panssarivaunumiehenä ja siihen liittyvät aseiden huoltokoulutustehtävät on katsottava kuuluneen sotilaalliseen harjoitukseen. Samoin värvä-

99) (...jatkuu)

käyttäytyminen maastolosuhteissa sekä myös henkisesti opettaa käyttäjänsä luottamaan aseeseen tehokkuuteen.

tyn varastonhoitajan työtehtävät johtaa sanottua huoltokoulutusta ovat liittyneet sotilaalliseen harjoitukseen. Näillä perusteilla työneuvosto katsoi, ettei TTurvL:a tullut soveltaa ao. tapauksessa.

Työneuvosto on perustellut päätöstään aiemmin mainitulla pääesikunnan vuoden 1971 ohjeilla⁽¹⁰⁰⁾ TTurvL:n ja varomääräysten soveltamisesta. Näissä ohjeissa sanottiin: "Huolto- ym. komennustehtävään määrätyn miehen palvelus on sotilaallista harjoitusta silloin kun se on varsinaiseksi opetuksesi järjestetty tai liittyy muun joukon harjoitteluun." Käsittääkseni työneuvoston päätös on johdonmukainen tähän vuoden 1971 ohjeen määritelmiin nähden, kun lähtökohdaksi otetaan se, että mainittujen varusmiesten palvelus oli varsinaiseksi opetuksesi järjestetty. Päätöksessä todetaan selvitetyn, että panssarivaunumiesten koulutuksesta oli huomattavan osan muodostanut huoltokoulutus, jonka yhteydessä varusmiehet oppivat panssarivaunun rakenteeseen ja aseisiin kuuluvia yksityiskohtia.

Mielestäni voidaan asettaa kyseenalaiseksi tämän menettelyn koulutukselliset tavoitteet, koska työskentelyyn sisältyi useita rikkomuksia ja virheitä. Esimerkiksi paukkulaukauksia ei olisi saanut säilyttää varastossa, varastossa työskentely oli kielletty, työkalut ja työmenetelmät olivat vaarallisia mainittuun työhön. Paukkulaukauksen purkamistyö ei myöskään aivan yksiselitteisesti liity panssarimiesten koulutukseen, pikemminkin se tuntuisi liittyvän ampumatarvikehuoltoon. Nämä seikat viittaisivat vahvasti siihen, että toiminnan pääasiallinen tarkoitus ei ollut koulutuksellinen. Tämän yksittäisen työn osalta voitasiin jopa väittää, ettei se olisi lainkaan panssarimiesten koulutukseen liittyvää.

Kokonaisvaikutelma tapauksen D olosuhteista viittaisi kyseessä olleen ensisijaisesti varusmiesten käyttö varas-

¹⁰⁰⁾ PE:n ak n:o 1750/15.11.1971

tonhoitajan apulaisina niin sanotuissa rauhan ajan ylläpitotehtävissä¹⁰¹, koulutuksen jäädessä toissijaiseksi.

Aiemmin on luvussa 3.3. todettu sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyvät raja-alue ongelmat vaikeiksi. Tapauksen D kohdalla tämä tulee esiin, kun tunnusmerkkejä selvitetään nykyisen TTurvA:n määritelmien mukaan. Mikäli koulutusta pidetään varastolla tapahtuneen toiminnan pääasiallisena tarkoituksena, paukkulaukausten purkua sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittämisenä ja samalla koulutus suunnitelmien ja -ohjeiden mukaisena, olisi tapaus TTurvA:n tarkoittama sotilaallinen harjoitus.

Näkisin erityisten valmiuksien kehittämisen tässä tapauksessa pohdittavaksi näin: onko paukkulaukausten tai yleensä laukausten purku sellainen taito, jota tarvitaan pääasiallisesti vain sotilaallisessa toiminnassa?

Jos lähdetään siitä, että paukkulaukauksen ampumisella on tarkoitus kuvata harjoituksissa tykin laukausta (liekki-, savu- ja ääniefekti), ei tällaisen ampumattoman laukausten purkamisella mielestäni ole yhteyttä sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kehittämiseen panssarivaunumiesten osalta. Jos taas lähtökohtana on ampumatarvikkeiden käsittely ja huolto, katsoisin paukkulaukauksen purkamisella olevan koulutusmielessä jossain määrin yhteyttä mainittujen erityisten valmiuksien kehittämiseen.

Pohdittaessa paukkulaukausten purkamiselle asetettavaa merkitystä sotilaallisessa toiminnassa tarvittavien erityisten valmiuksien kannalta, tulisi asiaa mielestäni arvioida suhteessa sotilaskoulutuksen päämääriin. Tällä tarkoitan sitä, että tulisi selvittää onko kyseessä olevan aselajin sotilaskoulutuksen eräänä keskeisenä tavoitteena harjaannuttaa käsittelemään, purkamaan jne.

¹⁰¹ Km 1981:1, s. 50

(paukku)laukauksia, ja että perustuuko tämä voimassa oleviin koulutussuunnitelmiin ja -ohjeisiin.

Lisäksi olisi tutkittava miten työ tosiasiallisesti puolustusvoimien eri työpaikoilla tehdään. Jos selvitykseen saadaan myönteinen vastaus koulutuksen osalta ja tutkimustulokset osittavat, että laukausten purkutyö tehdään pääasiallisesti palkatun henkilökunnan toimesta niin, että asevelvolliset vain koulutuksellisista syistä suorittavat vähäisessä määrin johdettua ja valvottua purkutyötä; voitaisiin mielestäni mainittu työ perustellusti katsoa nykyisten säännösten mukaiseksi sotilaalliseksi harjoitukseksi.

Mutta jos edellisessä päädytään siihen, että laukausten purkutyö ei ole koulutussuunnitelmissa ja -ohjeissa tarkoitettu asevelvollisten tehtäväksi, ja että purkutyötä suorittavat vain palkattuun henkilökuntaan kuuluvat, ei tapauksen D olosuhteita mielestäni voitaisi pitää sotilaallisen harjoituksen piiriin kuuluvina.

Arvioitaessa tapauksiin A - E liittyviä sotilaallisen harjoituksen tunnusmerkkejä, voidaan todeta, että yhteiset tekijät liittyvät seuraaviin seikkoihin:

- toimintaan osallistuva henkilöstö
- yhteisö ja paikka, jossa toiminta tapahtuu
- käytettävä työväline
- työnantajan johto ja valvonta
- suunnitelmallisuus
- pääasiallinen tarkoitus.

Edellä esitetyt tunnusmerkit eivät ole yleispäteviä, vaan suuntaa antavia, tarkasteltaessa voidaanko jotakin työntekotilannetta pitää sotilaallisena harjoituksena.

	Tapaus A	Tapaus B	Tapaus C	Tapaus D	Tapaus E
Henkilös- töryhmä	Palkattu henkilök.	Varusm. ja palk. henkilök.	Palkattu henkilök. ja varusm	Palkattu henkilök. ja varusm	Palkattu henkilök. ja varusm
Paikka	Asevarik- ko, sot. alue	Autohalli sotilas- alue	Amp.leiri sotilas- alue	Varasto, sotilas- alue	Amp.leiri sotilas- alue
Työväline	Sytytin	Auton rengas	Kranaa- tinheitin	Paukku- laukaus	Kranaatti
Työnjohto ja valvonta	Ylemmät ja työn- johtoesim	Itsenäi- nen työ- vaihe	Työnjoh- toesimie- het	Työnjoh- esimies	Työnjoh- esimie- het
Suunnitelma	Kirjall. käsky ja ohjeet	Yleisohje suull. käsky	Leirisuun- ja ohje- säännöt	Tehtävä- jako ja käsky	Leirisuun- ja ohje- säännöt
Pääasialli- nen tarkoi- tus	Kokeilu- toiminta	Huolto koulutus?	Ampuma- koulutus	Huolto ja koulutus?	Ampuma- koulutus

Taulukko 3 Oikeustapausten A-E sotilaallisen harjoitusten tunnusmerkkien vertailu.

2.2.2 Tapauksiin liittyvät työturvallisuusnormit

Erityisesti tapausten C - E osalta, joissa kyseessä oli sotilaallinen harjoitus, on tarpeen tutkia mitkä normit olivat tapausten ratkaisun perusteina. Näin pyritään selvittämään mitkä ovat ne työturvallisuusnormit, joilla on vaikutusta palkatun henkilökunnan työturvallisuuteen. Erityisesti tarkastellaan onko muilla kuin TTurvL:n tai sen perusteella annetuilla normeilla merkitystä sotilaallisen harjoituksen työturvallisuudelle.

Tapauksen A kohdalla kyseessä oli TTurvL:n piiriin kuuluva työskentely, joten sen osalta tarkastellaan vain lyhyesti muita ratkaisun perusteina olevia säännöksiä. Ensinnäkin ratkaisussa on mainittu RL 21 luvun 9 §, minkä perusteella kyseessä on huolimattomuudesta tai varomattomuudesta aiheutettu kuolemantuottamus. Toiseksi on mainittu RL 45

luvun 15 §, mikä taas johtuu siitä, että kaikki syytetyt olivat palkattuun henkilökuntaan kuuluvia sotilaita, joihin voitiin soveltaa RL 45 luvun säännöksiä ja siten asian omaisen pykälän palvelusrikkomussäännöstä.

Muut ratkaisussa mainitut RL:n kohdat liittyvät rangais-
tuksien määräämiseen ja yhdistämiseen, eivätkä ne siten
ole kiinnostavia tämän tarkastelun kannalta.

Tapauksen B kohdalla asiakirjoista ilmenee, että kyseises-
tä työstä oli pääesikunnan antamat ohjeet. Asiakirjoista
ei kuitenkaan ilmene oliko kyseessä varsinainen
varomääräys, vai muu pysyväismääräys, jossa annettiin
ohjeita työnsuorittamisesta ja valvonnasta. Velvoittavuu-
den kannalta tällä saattaa olla jonkin verran eroa, sillä
muut pysyväismääräykset voivat olla alempien viranomaisten
antamia⁽¹⁰²⁾.

Tapauksen C oikeuden perustelussa viitataan RL 45 luvun 15
§ 2 mom:n lisäksi myös pääesikunnan varomääräyksiin ja
ohjesääntöön. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin kranaa-
tinheitinammunnoista annettujen varomääräyksiin⁽¹⁰³⁾ ja
kranaatinheitinohjesäännön⁽¹⁰⁴⁾ merkitystä tapauksen C
tosiseikkojen kannalta.

KrhVm on pääesikunnan 26-sivuinen asiakirja, jossa on 117
varsin yksityiskohtaista määräystä. Niissä on käsitelty
krh-ammuntojen suorittamista, harjoitusjoukkojen kokoonpa-
noa ja koulutusta, ampumatarvikkeiden käsittelyä, henki-
löstön tehtäviä ja toimintaa. Lisäksi asiakirjaan liittyy

¹⁰²⁾ Puolustusvoimain komentaja allekirjoittaa varomääräyk-
set (ks. luku 4.1.3), muu pysyväismääräys voi olla alemman
tason antama esim. pääesikunnan asianomaisen osastopääl-
likön.

¹⁰³⁾ PE:n ak n:o 2383/ohjeststo/DbCb/1.8.1977 (D 2.7),
lyhennetään KrhVm

¹⁰⁴⁾ Puolustusvoimain komentajan 18.1.1987 vahvistama
ohjesääntö, lyhennetään KrhO II

10 liitetä, joissa on esimerkkejä, teknisiä piirroksia ja kaavioita.

Alla on otteita eräistä KrhVm:n kohdista, joihin viitataan oikeudenkäyntiasiakirjoissa:

"3. Ampumaharjoitusta suorittavalle joukolle käsketään tämän varomääräyksen, ...lisämääräysten ja kuulon suojaamiseksi kovapanosammunnoissa annettujen määräysten noudattamisesta ampumaharjoituksen johtajan ennen amuntaa antamassa kirjallisessa ampumakäskyssä."

"5. Jokainen, joka huomaa vaaran uhkaavan, on velvollinen heti keskeyttämään amunnan komentamalla 'SEIS'."

"10. ...Ammuntaa edeltävällä koulutuksella ja harjoittelulla on vakuutauduttava siitä, että jokainen amuntaan osallistuva hallitsee tehtävänsä niin hyvin, ettei turvallisuutta vaaranneta."

"11. Ammunnoissa on toiminta aina järjestettävä siten, etteivät virheelliset suoritukset vaaranna turvallisuutta..."

"84. Tulitoiminnan aikana... valvojan on erityisesti tarkkailtava, että... kaksoislatausta ei suoriteta..."

Näistä kyseisen varomääräyksen kohdista voidaan todeta, että 3. kohdassa velvoitetaan harjoituksen johtajaa antamaan asianomaiselle joukolle kirjallinen käsky muun muassa varomääräysten ja kuulon suojaamiseksi annettujen määräysten noudattamisesta. Koska käsky on annettava ennen amuntoja, on alijohtajilla mahdollisuus perehtyä esimerkiksi paikallisiin, harjoitusaluetta koskeviin lisämääräyksiin sekä muutoinkin ryhtyä käskyn vaatiminn toimenpiteisiin. 10. kohdassa taas edellytetään, että jokainen amuntaan osallistuva hallitsee tehtävänsä. KrhVm:stä käy ilmi, että tällä tarkoitetaan palkattuun henkilökuntaan kuuluvilta kouluttajilta tiettyä sotilas-koulutusta asianomaiselle aseelle ja erillisellä määräyk-

sellä annettavaa erityistä oikeutta toimia ammunnan johtajana tai valvojana¹⁰⁵.

Kohdassa 11. taas velvoitetaan toiminnot järjestämään niin, että mahdolliset virhetilanteet ennakoidaan turvallisuus järjestelyissä. Kohdassa 5. taas on yleinen kaikkia koskeva velvollisuus keskeyttää vaarallinen tilanne. Lisäksi kohdassa 84. on valvojalle määrätty erityinen velvollisuus tarkkailla ettei kaksoislatausta suoriteta.

Tapauksen C asiakirjoista ilmenee, ettei oikeus pitänyt palkattuun henkilökuntaan kuuluvien toimintaan virheelisenä edellä mainittujen kohtien osalta. Samoin oikeus totesi, etteä jääkärit Hr ja Hl olivat saaneet asianmukaisen koulutuksen tehtäviinsä, eikä asian omainen esimies siten toiminut määräysten vastaisesti käskiessään jääkäreistä ensimmäisen heittimen johtajaksi ja toisen lataajaksi.

Oikeudenkäynnissä viitattiin myös KrhO II:n kohta 610:een, jossa määrätään:

"Lataaminen suoritetaan seuraavasti: ... 4. Lataaja nostaa laukauksen putken yläpuolelle siten, että myös heittimen johtaja voi todeta sen ampumakuntoisuuden..."

Näistä puolustusvoimien omista määräyksistä voidaan todeta, että niissä toiminta kuvataan tarkasti ja annetaan varsin yksityiskohtaisia ohjeita, joilla selvästi pyritään turvallisuuden lisäämiseen.

Tapauksessa D oikeuden ratkaisussa on mainittu RL 45 luvun 15 § 2 mom ja 21 luvun 9 ja 10 §:t. Lisäksi on perusteluissa viitattu pääesikunnan ohjeisiin, joiden mukaan varusmiesten käyttö ampumatarvikkeiden purkamiseen oli kielletty. Asiakirjoista ei käy ilmi mitä ohjeita tässä tarkoitetaan.

¹⁰⁵) KrhVm, kohdat 37 - 49

Pääesikunnan vuonna 1971 antaman pysyväismääräyksen, mukaan: "Varusmiesten käyttö on ehdottomasti kielletty vaarallisiksi katsottavissa töissä aina, kun ne eivät sisälly sotilaalliseen harjoitukseen". Samassa ohjeessa todettiin vaaralliseksi työksi muun muassa: "Ammusten yms räjähtävien esineiden vaarattomaksi tekeminen" ja "Toiminta ampumatarvikehuoltolan ja lataamon vaaranalaisessa kohteessa". Lisäksi määrättiin: "Kaikissa sotilaallisissa harjoituksissa on noudatettava puolustuslaitoksen eri alojen toimesta... annettuja varo- tai niitä vastaavia määräyksiä, jotka on varusmiesten toiminnan kannalta tarpeellisin osin saatettava asianomaisen esimiehen toimesta heidän tietoonsa ennen kyseisiä harjoituksia⁽¹⁰⁶⁾."

Koska tapaus D katsottiin sotilaalliseksi harjoitukseksi, on oikeudenkäynnissä mainitulla asiakirjalla ilmeisesti tarkoitettu jotakin edellä mainittua "eri alojen toimesta... annettua" määräystä^(ohjetta)⁽¹⁰⁷⁾.

Tapauksessa E perustui tuomio muun muassa seuraaviin lainkohtiin: RL 21:10 ja 45:15. Oikeuden ratkaisussa viitattiin myös puolustusvoimien varo- ja muihin määräyksiin sekä ohjesääntöihin⁽¹⁰⁸⁾. Myös nämä ovat samaan tapaan yksityiskohtaisia ja toiminnan turvallisuutta lisääviä, kuten edellä tapaus C:n yhteydessä selostetut KrhVm ja KrhO II.

¹⁰⁶⁾ PE:n ak n:o 1750/15.11.1971

¹⁰⁷⁾ Ilmeisesti tässä tarkoitettiin pääesikunnan antamia "Yleiset varomääräykset aseiden, ampumatarvikkeiden ja räjähdysaineiden käsittelystä", n:o 66 a 5/10.6.1964, sekä "Räjähdysaineiden varastointi ja käsittely", n:o 910/koultsto/4b/30.3.1966.

¹⁰⁸⁾ Varomääräykset sinkoammunnoissa n:ot 63 C/18.12.1963 ja 486/jvtekntsto/4/5.5.1965, 1873/jvtekntsto/4/18.11.1963.

Tapauksen B asiakirjoista käy ilmi myös, että pääesikunta oli ryhtynyt toimenpiteisiin vastaavanlaisten onnettomuksien välttämiseksi, antamalla tarkentavia ohjeita rengastöistä. Tapaukseen C kokemusten perusteella uusittiin myös kuulon suojaamisesta annettuja ohjeita¹⁰⁹.

Tapauksessa D tuomittiin myös vahingonkorvauksia VahKorvL:n (412/31.5.1974) perusteella. Todettakoon tässä vain lyhyesti, että ulkopuolisella vahingonkärsijällä on usein mahdollisuus saada korvausta joko valtiolta tai vahinkoa aiheuttaneelta virkamieheltä¹¹⁰. Palkattuun henkilökuntaan kuuluvalla myös oikeus saada korvausta työtapaturmasta¹¹¹.

TYÖNTEKIJÄN OIKEUDESTA PIDÄTTÄYTYÄ VAARALLISESTA YÖSTÄ

1 Työnantajan direktio-oikeudesta

Työnantajan ja työntekijän suhteissa työnantajalla katsotaan olevan työsopimussuhteen perusteella direktio-oikeus eli oikeus johtaa ja valvoa työtä¹¹². Tätä vastaa työntekijän velvollisuus noudattaa työnantajan ohjeita, mitä kutsutaan alisteisuudeksi. Tähän puolestaan liittyy

¹⁰⁹) PE:n ak n:o 3153/ohjeststo/Dbc/18.11.1985 ja PE:n ak n:o 809/ohjeststo/Dbcb/8.3.1989

¹¹⁰) Bruun ym, s. 198 - 199

¹¹¹) Bruun ym, s. 156 "Virkamiehellä on lakiin valtion viran- ja toimenhaltijain tapaturmakorvauksesta (134/1935) perustuva oikeus saada korvausta valtion varoista, mikäli hän tapaturmaisesti vahingoittuu tai sairastuu ammattitautiin." (Tässä on ilmeisesti painovirhe, pitänee olla laki 154/12.4.1935).

Kairinen 1988, s. 215 "Tapaturmavakuutuslain (608/20.8.1948) piirissä ovat yleensä kaikki työsuhteiset työntekijät..."

¹¹²) Sarkko 1980, s. 25 - 26 ja Kairinen 1988, s. 36

kuuliaisuusvelvoite¹¹³. Direktio-oikeuden ja alisteisuuden voidaan sanoa perustuvan TSL 1 ja 13 §:iin¹¹⁴, mutta tästä on vaihtelevia mielipiteitä¹¹⁵.

Työnantajalla on direktio-oikeudestaan johtuva tulkinta-etuoikeus tulkita työsuhteen ehtoja¹¹⁶. Tulkintaetuoikeuden käsitteeseen kuuluu kaksi asiaa¹¹⁷:

- oikeus muodostaa oma tulkinta tulkinnanvaraisista työsuhteen ehdoista, ja
- oikeus vaatia työntekijältä sitä, että hän suorittaa työtään työnantajan omaksuman tulkinta kannan mukaisesti tai sen vallitessa kunnes toisin ratkaistaan, sovitaan tai päätetään.

Vastaavasti virkasuhteissa on sama asetelma, joka perustuu VvirkamL 20 § 1 mom:ssa virkamiehelle asetettuun velvollisuuteen noudattaa työnjohto- ja työnvalvonta määräyksiä. Työnantajalla on myös virkasuhteiden osalta tulkintaetuoikeus palvelussuhteen ehdoista ja virkaehtosopimuksen määräyksistä¹¹⁸.

HM 92 §:ssä säädetystä hallinnon lainalaisuuden periaatteen mukaan virkamies on vastuussa siitä, että hän toimii lainmukaisesti. Koska virkan haltijalla on oikeus käyttää tehtäviinsä ja virka-asemaansa liittyvää julkista valtaa, on katsottu tarpeelliseksi asettaa virkamiehelle tehostettu ja laajennettu oikeudellinen vastuu. Tätä kutsutaan virkavastuuksi ja se on kansalaisten yleistä oikeudellista

¹¹³) Sarkko 1980, s. 104, Bruun, s. 36 ja Kairinen (Jurisprudentia), s. 163

¹¹⁴) Bruun, s. 29

¹¹⁵) Kairinen (Jurisprudentia), s. 158 - 164 ja Kairinen 1988, s. 81 - 82

¹¹⁶) Sarkko 1969, s. 195; Bruun, s. 40 ja Tiitinen, s. 170 - 171

¹¹⁷) Kairinen (Jurisprudentia), s. 153

¹¹⁸) Tiitinen, s. 187

vastuuta laajempi⁽¹¹⁹⁾. Tässä voi kuitenkin olla virkatehtävistä ja asemasta johtuvia eroja, sillä esimiesasemassa olevalle kuuluu yleensä enemmän johto- ja valvontavaltaa sekä vastaavasti myös vastuuta⁽¹²⁰⁾.

Sotilaiden virkavastuu on ankarampaa tavalliseen virkavastuuseen verrattuna. Tämä johtuu siitä, että sotilaiden asema ja valtuudet ovat sellaiset, että heiltä vaaditaan virassaan erityistä luottamusta⁽¹²¹⁾.

Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen joukkojen toimintakyky edellyttää sotilaallista käskyvaltajärjestelmää ja siihen liittyvää kurinalaisuutta⁽¹²²⁾. Näin ollen työnantajan direktio-oikeus sotilasesimiehenä on luonteeltaan velvoittavampi kuin työssä sotilasyhteisön ulkopuolella. Vastaavasti palkattuun henkilökuntaan kuuluvalla, sotilasvirassa olevalla virkamiehellä, on siviilityöntekijään nähden korostuneempi kuuliaisuusvelvoite.

2 Työntekijän pidättäytymisoikeuden taustaa

Työntekijällä on työsuhteessa päävelvoitteena työnteko ja sivuvelvoitteina kuuliaisuus- ja uskollisuusvelvoite.

Työsuhteissa vallitsevien oikeusperiaatteiden mukaan kummankin sopimuspuolen on omia velvoitteitaan täyttäessään otettava huomioon sopimuskumppaninsa edut⁽¹²³⁾. Jos tähän vielä liitetään työntekijän heikompi asema ja suojeluperiaate⁽¹²⁴⁾, voidaan lähteä siitä, että työntekijän alisteisuus ei ole kaikissa tilanteissa ehdotonta.

¹¹⁹⁾ Bruun ym, s. 180 - 182

¹²⁰⁾ Bruun ym, s. 183

¹²¹⁾ Km 1979:26, s. 45 ja 72, HE n:o 85/1981, s. 3 ja OM julkaisu 10/1986, s. 30

¹²²⁾ HE n:o 85/1981 vp, s. 1

¹²³⁾ Kairinen 1988, s. 96

¹²⁴⁾ Sarkko 1980, s. 7 - 8, Kairinen (Jurisprudentia), s. 155 ja Kairinen 1988, s. 96

On nimittäin tilanteita, joissa on kohtuutonta vaatia työntekijää täyttämään työntekovelvoitettaan. Tällainen tilanne voi esimerkiksi olla kyseessä, jos työnantaja toiminnallaan oleellisesti vaarantaa työntekijän turvallisuutta. Niklas Bruun toteaa, että työntekijällä on oikeus pidättäytyä työstä, jos työnantaja rikkoo työsuojelulainsäädäntöä¹²⁵. Vaihtoehtona olisi TSL 43 §:n mukainen työsuhteen purkuoikeus, mutta tämä ei yleensä ole työntekijän edun mukaista¹²⁶.

TTurvL:n esitöistä ilmenee, että jo 1950-luvulla pohdittiin työntekijän oikeutta kieltäytyä tekemästä työtä, työ Sopimusta rikkomatta jos työn suorittaminen sisältäisi työturvallisuussäännösten rikkomista¹²⁷.

Työrikoskomitean mietinnössä todettiin, että Ruotsissa työntekijällä on oikeus kieltäytyä työstä, jos hänet saatetaan huomattavan terveys- tai tapaturmavaaran alaiseksi. Ja edelleen, että Suomessa lienee sama oikeus, koska työturvallisuudesta huolehtiminen on työnantajan velvollisuus¹²⁸. Vuoden 1983 työsuojelukomitea puolestaan viittasi Kansainvälisen työjärjestön (ILO) sopimukseen n:o 155. Tässä sopimuksessa esitettiin periaate, jonka mukaan työntekijään ei saa kohdistaa epäasiallisia seuraamuksia, milloin hän keskeyttää työnsä tilanteessa, jossa hänellä on kohtuullinen syy uskoa henkensä tai terveytensä olevan vakavasti vaarassa¹²⁹.

Uudistettaessa TTurvL:a todettiin eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietinnössä: "Oikeuskäytännössä, -kirjallisuudessa... on(kin) katsottu työntekijöillä olevan oikeus

¹²⁵) Bruun, s. 83

¹²⁶) Bruun, s. 56 - 58

¹²⁷) Km 1954:10, s. 47

¹²⁸) Km 1973:70, s. 79 - 80

¹²⁹) Km 1984:65, s. 59

kieltäytyä suorittamasta vaarallista työtä... Nimenomaista säännöstä ei asiasta ole, vaan sen on katsottu seuraavan yleisistä oikeusperiaatteista. ...tulee(kin)...ryhtyä toimenpiteisiin, jotta voidaan lainsäädännöllä järjestää oikeus kieltäytyä suorittamasta vaarallista työtä"⁽¹³⁰⁾. Pidättäytymisoikeutta koskevaa säännöstä ei kuitenkaan otettu lakiin vielä laajassa vuoden 1987 uudistuksessa.

Työntekijän oikeus pidättäytyä vaarallisesta työstä otettiin lakiin vasta seuraavana vuonna, kun TTurvL:iin lisättiin (287/31.3.1988) uusi 9 c §, jonka 1 mom kuuluu: "Jos työstä aiheutuu vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden työntekijöiden hengelle tai terveydelle, työntekijällä on oikeus pidättäytyä tällaisen työn tekemisestä." (x)

Tätä TTurvL:n 9 c §:n lisäystä koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että pidättäytymisoikeuden soveltamisessa tulisi painottaa työntekijän arviota vaaran vakavuudesta. Toisaalta todettiin, että pidättäytyminen on rajattava mahdollisimman suppeaksi tilanteesta riippuen ja toimittava niin, että työ voi mahdollisimman pian jatkua normaalisti⁽¹³¹⁾.

Kyseisessä esityksessä todettiin pidättäytymisoikeuden koskevan myös valtion virkamiehiä. Tällöin katsottaisiin, että kyseessä on pidättäytyminen vaarallisesta työstä TTurvL:n erityisnormin mukaan, jolloin VirkamL:ssa oleva 39 § :n normi virantoimituksen keskeyttämisestä väisyy⁽¹³²⁾.

3. Vaarallinen työ sotilaallisessa harjoituksessa

Työturvallisuuskomitea totesi, että "On töitä, jotka täytyy saada tehdyiksi, vaikka niistä aiheutuu myös vaaran mahdollisuus. Mutta tällainen työ on järjestettävä niin,

¹³⁰⁾ SoVM n:o 13/1986 vp, s. 6

¹³¹⁾ HE n:o 167/1987 vp, s. 6 - 7

¹³²⁾ HE n:o 167/1987 vp, s. 6 - 7

x)

Samalla säädettiin lailla 288/31.3.1988 työntekijöiden luottamusmiehelle oikeus keskeyttää vaarallinen työ

että tapaturman vaara tai terveyden haitta supistuu mahdollisimman pieneksi. Tarkoitus ei ole, että tarpeellista ja hyödyllistä työtä pyritäisiin estämään vain sillä perusteella, että vaaraa aiheutuu⁽¹³³⁾. Tällainen vaarallinen työ saattaa edellyttää erityisiä turvallisuustoimenpiteitä, joihin on ryhdyttävä, jos ennakoitavissa olevaa vaaraa voidaan siten vähentää⁽¹³⁴⁾.

Koska TTurvL:a ei sovelleta sotilaallisessa harjoituksessa, ei työntekijällä ole oikeutta pidättäytyä harjoituksessa tehtävästä vaarallisesta työstä TTurvL 9c §:n perusteella. Toisaalta tätä oikeutta ei meillä ole rajoitettu sotilaallisten harjoitusten osalta nimenomaisella säännöksellä, samalla tavalla kuin Ruotsin AMF 14 §:ssä. Tämän takia on tarkasteltava voidaanko pidättäytymisoikeuden katsoa syntyvän muulla perusteella.

Ensinnäkin on todettava, että VVirkamL 20 ja 39 §:ien säännöksistä on johdettavissa se, ettei virkamiehellä ole oikeutta kieltäytyä virkatehtävien suorittamisesta⁽¹³⁵⁾.

Toiseksi on huomioitava sotilasvirassa olevan osalta RL 45 luvun säännökset sotilasrikoksista, joista 15 § velvoittaa noudattamaan käskyjä ja muita määräyksiä. Mahdollisesti voitaisiin ajatella sotilaallisessa harjoituksessa jopa RL 45:19 §:n normia, jossa velvoitetaan taistelutoimen suorittamiseen.

Nämä säännökset viittaisivat siihen, ettei palkattuun henkilökuntaan kuuluvalla virkamiehellä olisi pidättäytymisoikeutta vaarallisen työn osalta. Sen sijaan voitaisiin ajatella, että edellisessä luvussa 5.2. minittujen periaatteiden pohjalta virkamiehellä katsottaisiin olevan mainittu oikeus yleisten oikeudellisten periaatteiden

¹³³⁾ Km 1954:10, s. 48, Bruun, s. 75 - 76 ja Koskinen, s. 183

¹³⁴⁾ Koskinen, s. 184

¹³⁵⁾ Bruun ym, s. 120

mukaan. Käsittääkseni pidättäytymisoikeus ei synny pelkästään sillä perusteella, että toiminta on varomääräysten vastaista. Vaan edellytyksenä olisi se, että vaarallisena pidetty toiminta sotilaallisessa harjoituksessa on lain vastaista¹³⁶.

Mielestäni pidättäytymisoikeuteen vaikuttaa myös palvelussuhde. Koska virkasuhteisella ja erityisesti sotilasvirassa olevalla on työsopimussuhteista korostuneempi kuuliaisuusvelvollisuus, voitaneen katsoa työsopimussuhteisen työntekijän arvion työn vaarallisuudesta olevan jonkin verran painavampi kuin virkamiehen. Tämä johtuisi työnantajan ja työntekijän välillä vallitsevasta sopimussuhteesta, jonka perusteella voidaan, molempien suostumuksella periaatteessa, muuttaa työsuhteen ehtoja. Virkamiehen kohdallahan tätä sopimussuhdetta ei ole. Sotilaiden osalta taas korostuvat kurinalaisuus ja sotilaalliset käskyvaltasuhteet. Näin ollen sotilasesimiehelle kuuluva työnantajan direktio-oikeus on tavanomaista laajempi, minkä takia työntekijän oikeus pidättäytyä vaarallisesta työstä sotilaallisissa harjoituksissa on heikko.

Työsopimussuhteisten osalta on vielä todettava se, että arvioitaessa voiko työsopimussuhteinen työntekijä kieltäytyä kokonaan osallistumasta sotilaalliseen harjoitukseen, tulee lahtökohdaksi ottaa tehty työsopimus. Jos työsopimuksessa ei ole nimenomaisesti sovittu työntekijän osallistumisesta sotilaalliseen harjoitukseen, eikä tätä velvollisuutta voida katsoa muutoinkaan sopimuksessa edellytetyn¹³⁷, ei työntekijää voi mielestäni velvoittaa osallistumaan harjoitukseen.

¹³⁶) Bruun, s. 83

¹³⁷) Kairinen 1988, s. 83

LOPUKSI

6.1 Yhteenveto

Lainsäädännössä on katsottu tarpeelliseksi järjestää sotilaallisissa harjoituksissa tehtävä työ TTurvL:n soveltamisalan ulkopuolelle lähinnä sillä perusteella, että tällainen työ on kokonaisuutena ja tarkoitukseltaan muihin töihin nähden vaikeasti rinnastettavissa. Vuonna 1987 työturvallisuusäännösten uudistuksella saatettiin palkattu henkilökunta puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa palvelussuhteesta riippumatta samaan asemaan lain soveltamisalan suhteen. Samalla TTurvA:een otettiin ensimmäistä kertaa sotilaallisen harjoituksen määritelmä.

Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen antaman sotilaskoulutuksen eräs muoto on sotilallinen harjoitus, jossa sotilaita koulutetaan työskentelyyn sodan ajan oloissa. Näille harjoituksille on luonteenomaista ennalta-arvaamattomuus ja nopeat tilannevaihtelut. Tarkoituksena on kehittää sotilaallisessa toiminnassa tarvittavia erityisiä valmiuksia. Palkattu henkilökunta työskentelee harjoituksissa hyvin eri tyyppisissä ja tasoisissa tehtävissä.

Käytännössä on ilmennyt epätietoisuutta siitä, miten sotilaallinen harjoitus määritellään. TTurvA:ssa oleva sotilaallisen harjoituksen määritelmä ei ole täsmällinen, mistä johtuen rajanveto joissakin tapauksissa tavanomaisen sotilastyön ja sotilaallisen harjoituksen välillä voi olla ongelmallista. Tätä ongelmaa voidaan kutsua rajaalueongelmaksi, jonka ulottuvuuteen vaikuttaa myös tarkastelunäkökulma: yksittäinen työntekijä tai koko asianomainen organisaatio.

Vastuu sotilaallisen harjoituksen työturvallisuudesta on työnantajalla. Vastuu korostuu sotilasesimiesten osalta, koska sotilaallisessa toiminnassa alaisilta vaaditaan ehdotonta kurinalaisuutta ja kuuliaisuutta. Eräissä sotilaallisiin harjoituksiin liittyvissä oikeustapauksissa ratkaisu on perustunut RL 21 ja 45 lukuihin, minkä lisäksi oikeus on tutkinut onko puolustusvoimien asianomaisia

varomääräyksiä tai ohjesääntöjä noudatettu. Tällä perusteella voidaan katsoa, että työnantajan vastuu on osittain johdettavissa RL:n säännöistä ja varomääräysten sekä ohjesääntöjen sisällöstä. Tietyissä tapauksissa vastuu voinee perustua myös TSL:n säännöksiin.

Työntekijällä ei ole sotilaallisessa harjoituksessa samanlaista oikeutta pidättäytyä vaarallisesta työstä, kuin TTurvL:n soveltamisalaan kuuluvassa tavanomaisessa sotilastyössä. Koska sotilasesimiehellä on tavanomaista laajempi direktio-oikeus, on työntekijän pidättäytymisoikeus katsottava heikoksi

2. Arvio työntekijän asemasta sotilaallisessa harjoituksessa
Selvitettäessä onko palkattuun henkilökuntaan kuuluvan työntekijän työskentelyyn sotilasyhteisössä sovellettava TTurvL:a ja sen nojalla annettuja säännöksiä vai varomääräyksiä, on ratkaistava pidetäänkö toimintaa sotilaallisena harjoituksena vai tavanomaisena sotilastyönä.

Sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyvän raja-alueongelman takia on toisinaan vaikeaa ratkaista TTurvL:n soveltamisalaa koskevaa kysymystä. Raja-alueen epämääräisyys saattaa korostua tarkasteltaessa tilannetta yksittäisen työntekijän asemasta.

Sotilaallisessa harjoituksessa ei noudateta TTurvL:n säännöksiä, vaan työnantajan sotilaskäskyasioina antamia varomääräyksiä. Varomääräysten sisällöstä tai muodosta ei ole laissa säännöstä; näin ollen työnantaja voi harkintansa mukaan ottaa varomääräyksiin TTurvL:n säännöksiä heikompia, saman taseisia tai tiukempia normeja.

Tällä tavalla tarkasteltuna työntekijän asema sotilaallisessa harjoituksessa saattaa vaikuttaa turvattomalta. Mutta tässä on otettava huomioon myös työnantajan velvollisuus huolehtia työturvallisuudesta. Toiminta sotilaallisessa harjoituksessa edellyttää sotilaallista kuria ja käskyvaltasuhteita, mistä johtuen työntekijän oikeus

pidättäytyä vaarallisesta työstä on heikko. Tästä syystä työnantajan velvollisuus huolehtia työturvallisuudesta on katsottava laajaksi. Mielestäni voidaan sanoa, että työnantajan huolenpitovelvollisuus on suhteessa työntekijän kuuliaisuusvelvollisuuteen. Lähtökohtana on pidettävä sitä, ettei rauhanaikaisissa harjoituksissa tarpeettomasti vaaranneta työntekijöiden turvallisuutta.

Tällä perusteella varomääräysten sisältö ei ole vapaasti työnantajan harkittavissa, vaan työnantaja on velvollinen huolehtimaan riittävän turvallisuustason saavuttamisesta. Koko asetelma voitaisiin ajatella näin: vaikka TTurvL:a ei sovelleta sotilaallisissa harjoituksissa tehtävään työhön, niin "*ratio legis*", lain henki koskisi myös harjoituksissa tehtävää työtä.

Varomääräykset ja ohjesäännöt muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jossa kunkin toiminnan suorittaminen eri vaiheineen on varsin yksityiskohtaisesti määrätty. Varomääräyksiä on laadittu usean vuosikymmenen ajan ja samalla pyritty kehittämään niitä saadun kokemukseräisen tiedon kautta. Tällä perusteella voidaan olettaa, että sotilaallisen harjoituksen työntekijä saa tehokkaan suojan työturvallisuusriikeiltä juuri varomääräysjärjestelmän kautta.

3 Eräitä kehitysajatuksia

Sotilaallisen harjoituksen määrittämiseen liittyvää raja-alueongelman ulottuvuutta voidaan tarkentaa työskentelyyn liittyvien tunnusmerkkien analyysin avulla. Mikäli näille tunnusmerkeille vielä annetaan puiteluonteiset rajat, voisi raja-alueetta koskevien kysymysten ratkaiseminen olla helpompaa. Tällöin on kuitenkin ratkaistava mitä tarkastelunäkökulmaa käytetään. Mahdollisesti tämä yksittäisen työntekijän asemaa koskeva rajanveto täytyy tyytyä ratkaisemaan "*in casu*" tapauskohtaisesti.

Vaikka työnantajalla voidaan katsoa olevan velvollisuus huolehtia sotilaallisen harjoituksen työturvallisuudesta, pidän epäkohtana sitä, että varomääräysten antaminen ei selvästi perustu lainsäännökseen.

Kehitettäessä tai yhtähyvin tutkittaessa palkatun henkilökunnan työturvallisuutta sotilaallisessa harjoituksessa, tulee ottaa huomioon toiminta, harjoituksen päämäärnä oleva sotilaallinen taito. Perusasetelma on se, että etusijalla on toiminta, jota tuetaan ja ylläpidetään tehokkaalla työturvallisuudella.

LÄHDELUETTELO

- ruun Niklas, Mäenpää Olli
a Kaarlo Tuori
Uusi virkamiesoikeus
Keuruu 1988
- ruun Niklas
Työntekijän oikeudesta pidättäy-
tyä työstä, Helsingin yliopiston
ysityisoikeuden laitoksen jul-
kaisu n:o B 16, Helsinki 1975
- ricson Bo och
ustafsson Kerstin
Arbetsmijölagen,
7. omarbetande upplagan,
Kristianstad 1988
- ullberg Hans, Rundqvist
arl-Ingvar och
tarland Hilding
Arbetsmiljölagen i lydelse den
1 januari 1983,
Helsingborg 1983
- elevä-Vuoti Kaisa
Työrikkokset
Lapin korkeakoulun oikeustietei-
den osaston julkaisuja n:o B 7,
Vammala 1987
- oskola Helena
Sata vuotta työsuojelua Suomessa
Työsuojelulainsäädännön synty ja
kehitys 1889 - 1989,
Työsuojeluhallitus 1989
- ahri Tapani
a Vihma Jyrki
Työsopimuslaki 1989
3. uud.painos, Espoo 1989
- airinen Martti (toim.)
Jurisprudentia Turkuensis
Turun yliopiston oikeustieteel-
lisen tiedekunnan juhlakirja
Helsinki 1986
- airinen Martti
Työoikeuden perusteet Turun
yliopiston oikeustietellisen
tiedekunnan julkaisuja, yksityis-
oikeuden sarja n:o A 50,
5. uud.painos, Turku 1988
- oskinen Pirkko K.
Työturvallisuudesta
2. uud.painos, Vammala 1987
- akimiesliiton koulutus-
eskuksen seminaariaineistoa
Työtapaturmiin liittyvät syyte-
ja vahingonkorvaus jutut
Julkaisusarja n:o 33
Vammala 1981
- indstedt Jukka
Rangaistuksen määrääminen
sotilasrikoksista
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Helsinki 1986
- outamo Eero
Vastuu työtapaturmasta

	Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja n:o B 162 Porvoo 1972
aloheimo Jorma	Työturvallisuusvastuusta Helsingin yliopiston yksityis- oikeuden laitoksen julkaisuja B 26, Helsinki 1981
arkko Kaarlo	Työrauhavelvollisuudesta Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja n:o A 84 Vammala 1969
arkko Kaarlo	Työoikeus, yleinen osa Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja n:o B 160 Vammala 1980
ipilä Arvo	Suomen työoikeuden pääasiat Porvoo 1968
itinen Kari-Pekka	Työ- ja virkaehtosopimusten neuvottelulausekkeista, Suomalai- sen lakimiesyhdistyksen julkaisu- sarja A n:o 134, Vammala 1979
iljanen Pekka	Virkarikoksista Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja n:o A 163 Vammala 1984
ahl Seth J	Työsuojelu puolustusvoimissa Sotilasaikakauslehti 8/1980, Upseeriliiton julkaisu
irallisjulkaisut:	
Eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietintö 13/1986 vp.	Mietintö hallituksen esityksestä laeiksi työturvallisuuslain ym muuttamisesta
Eduskunnan sosiaalivaliokunnan mietintö 13/1986 vp.	Mietintö hallituksen esityksestä laeiksi työturvallisuuslain muuttamisesta
Hallituksen esitys 228/1969 vp.	Eduskunnalle työsopimuslaik- si ja huoneenvuokralain muuttamisesta
Hallituksen esitys 85/1981 vp.	Eduskunnalle laiksi rikos- lain täydentämisestä soti- lasrikoksia koskevilla säännöksillä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

hallituksen esitys 81/1985 vp.	Eduskunnaalle laeiksi työturvallisuuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta
hallituksen esitys 42/1987 vp.	Eduskunnalle työturvalli- suuslain muuttamisesta
omiteamietintö 1954:10	Työturvallisuuskomitean mietintö
omiteamietintö 1971:B 26	Työsuojelulakitoimikunnan mietintö
omiteamietintö 1973:70	Työrikostoimikunnan mietintö n:o I
omiteamietintö 1974:123	Työsuojelukomitean mietintö.
omiteamietintö 1979:26	Julkishenkilöstön oikeus- asemakomitean I osamietintö
omiteamietintö 1979:65	Puolustusvoimien ja raja- vartiolaitoksen työaikatoi- mikunnan 1979 mietintö
omiteamietintö 1981:1	Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö
omiteamietintö 1984:65	Vuoden 1983 työsuojelukomi- tean mietintö
omiteamietintö 1989:12	Sotilastapaturmien korvaus- toimi-kunnan mietintö
ikeusministeriön lainvalmistelu- saston julkaisu 6/1987	Ehdotus laiksi yhteiskunnan toimintojen turvaamiseksi poikkeusoloissa
ikeusministeriön lainvalmistelu- saston julkaisu 10/1986	Virkarikoslainsäädännön uudistaminen, työryhmän mietintö
uolustusministeriön julkaisu	Sotilaallinen maanpuolustus 1991 - 1995, Vaasa 1990
ääesikunnan koulutusosasto rh0 I	Kranaatinheitinohjesääntö I Helsinki 1978
ääesikunnan koulutusosasto rh0 II	Kranaatinheitinohjesääntö II Helsinki 1979
ääesikunnan tiedotusosaston ulkaisu	Suomen maanpuolustus, Lahti 1988
ääesikunnan ak 1750/1971 yisyväismääräys	KD n:o 1750/Kntotsto/Db/ 15.11.1971, Helsinki

Pääesikunnan ak 2383/1977 Varomääräys	KD n:o 2383/Ohjeststo/Dbcb/ 1.8.1977, Helsinki
Pääesikunnan ak 1387/1985 Varomääräys	KD n:o 1387/Ohjeststo/Dbcb/ 10.5.1985, Helsinki
Pääesikunnan ak 50/1988 Soveltamisohje	KD n:o 50/Kontotsto/Dbc/ 27.1.1988, Helsinki
Pääesikunnan ak 577/1988 Ohje	KD n:o 577/Työslutsto/Dbc/ 12.12.1988, Helsinki
Pääesikunnan ak 2500/1989 Koulutuskäskey	KD n:o 2500/Kouultsto/Dbc/ 8.9.1989, Helsinki
Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 1986:11	Työturvallisuuslain 2 §:n soveltamisasetusta valmis- telleen työryhmän muistio
Statens offentliga utredningar 1976:1 (Ruots.)	Arbetsmiljölög, Stockholm 1976
Työterveyslaitoksen julkaisu Lait ja asetukset sarja n:o 8	Työsuojelun valvonta 3. painos, Helsinki 1987
Valtiovarainministeriön julkaisu	Valtion virkaluettelo 1.3.1989, Helsinki 1989
Valtion yleinen virkaehto- sopimus 24.3.1988	Julkaistu esim. kirjassa: Valtion virkaehdot 1988- 1990, Helsinki 1988
Virkaehtosopimus puolustus- voimien virkamiesten työ- ajasta 24.3.1988	Julkaistu esim. kirjassa: Valtion virkaehdot 1988- 1990, Helsinki 1988
Virkaehtosopimus rajavartio- laitoksen virkamiesten työ- ajasta 24.3.1988	Julkaistu esim. kirjassa: Valtion virkaehdot 1988- 1990, Helsinki 1988
Haastattelut:	
Pöytsiä P, eversti	Pääesikunnan koulutusosaston koulutustoimiston päällikkö, Helsinki, toukokuu 1990
Suorsa J, everstiluutnantti	Pääesikunnan komento-osaston työsuojelutoimiston päällikkö, Helsinki, toukokuu 1990
Toukonen J, majuri	Pääesikunnan komento-osaston komentotoimiston päällikkö, Helsinki, huhtikuu 1990
NU-serien 1987:3 (Nordiska Ministerrådet)	Arbetsmiljö konvention Köpenhamn 1987